

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ
СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ ДІАЛЕКТІВ АНГЛІЇ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0351-а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова й література (англійська)
Ткачова Владислава Юріївна

Керівник к. ф.н., доц. Лужаниця О. І.

Рецензент к. ф.н., доц. Голуб Ю. І.

Запоріжжя – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Надточій Н. О.

«___» _____ 2022 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ТКАЧОВІЙ ВЛАДИСЛАВІ ЮРІЇВНІ**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Семантична деривація як спосіб поповнення словникового складу діалектів англії»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Лужаниця Олена Іванівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЗНУ від «25» травня 2022 року № 570-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи 30 листопада 2022

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:

теоретичні основи діалектології семантичної деривації в англійській мові; діалекти англії у лінгвістичних дослідженнях; семантична деривація як спосіб розвитку словникового складу нортумбрійського діалекту

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути семантичну деривацію як спосіб розвитку словника нортумбрійського діалекту; 3) виявити особливості процесу семантичної деривації в нортумбрійському діалекту

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О. І., к. ф.н., доц.	20.06.2022	20.06.2022
Розділ 1	Лужаниця О. І., к. ф.н., доц.	18.07.2022	18.07.2022
Розділ 2	Лужаниця О. І., к. ф.н., доц.	15.08.2022	15.08.2022
Розділ 3	Лужаниця О. І., к. ф.н., доц.	19.09.2022	19.09.2022
Висновки	Лужаниця О. І., к. ф.н., доц.	14.10.2022	14.10.2022

6. Дата видачі завдання 25.05.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2022	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2022	виконано
3.	Написання вступу	червень 2022	виконано
4.	Написання теоретичного розділу 1	липень 2022	виконано
5.	Написання теоретичного розділу 2	серпень 2022	виконано
6.	Написання практичного розділу	вересень 2022	виконано
7.	Формулювання висновків	жовтень 2022	виконано
8.	Проходження нормоконтролю	листопад 2022	виконано
9.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2022	виконано
10.	Захист	грудень 2022	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

В. Ю. Ткачова
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

О. І. Лужаниця
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

Е. О. Веремчук
(ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	6
1.1 Місце семантичної деривації в словотворі.....	6
1.2 Механізми семантичної деривації.....	11
РОЗДІЛ 2 ДІАЛЕКТИ АНГЛІЇ У ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	16
2.1 Сутність та класифікація англійських діалектів.....	16
2.2 Шляхи та способи поповнення лексичної системи англійських діалектів.....	22
РОЗДІЛ 3 СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ НОРТУМБРІЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ	28
3.1 Метафоричне перенесення.....	28
3.2 Метонімічне перенесення.....	31
3.3 Звуження значення.....	33
3.4 Розширення значення.....	39
3.5 Покращення та погіршення значення.....	44
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 51 стор., 69 джерел.

Об'єктом дослідження: виступають лексичні одиниці нортумбрійського діалекту, які зазнали семантичних змін в період з ХІХ – ХХІ століття.

Мета роботи: виявлення, систематизація та опис механізмів семантичної деривації у нортумбрійському діалекті, визначення найбільш продуктивних моделей семантичних змін в словниковому складі нортумбрійського діалекту протягом ХІХ – ХХІ століття.

Теоретико-методологічні засади: дослідженням семантичної деривації займались: М. Бреаль, К. Райзинг, О. О. Потребня, Г. Пауль та інші. Розглядом особливостей діалекту займались: П. Традгіл, Д. Крістал, А. Еліс та інші.

Отримані результати: Семантична деривація це створення нових сем від одного вихідного слова. Процес розвитку нового семантичного значення найчастіше відбувається за допомогою метафоричного і метонімічного перенесення значення, конкретизації, генералізації, пейорації та амеліорації. Діалекти мають спільні з літературною мовою механізми та тенденції розвитку словникового складу, але й відрізняються від неї. Крім того, загальновідомо, що зазвичай еволюція літературної мови йде за рахунок впливу маргінальних форм існування мови, до яких також належать діалекти. Семантична деривація є універсальним джерелом нових позначень та має значний вплив на словниковий склад нортумбрійського діалекту. В ході дослідження семантичного розвитку лексичних одиниць нортумбрійського діалекту, були виявлені продуктивні способи його розвитку.

Ключові слова: *семантична деривація, механізми семантичної деривації, діалект, розширення значення, звуження значення, метафора, метонімія.*

ВСТУП

Семантична деривація є важливим засобом поповнення словникового складу не лише нортумбрійського діалекту, але й лексичної системи англійської мови у цілому, завдяки переосмисленню вже існуючих значень та утворенню нових.

На рівні діалектизмів семантична зміна значення є одним з шляхів опису результату переосмислення свідомості. Вона є регіонально, національно та локально обумовленою та вербалізує особливість уявлення діалектаносіїв про матеріальний та духовний світ, що є наслідком унікальності історичного розвитку мовної спільноти та формує особливість діалектної картини світу. Когнітивні процеси, що лежать в основі словотворення та семантичної деривації, зокрема, сприяють більш глибокому розумінню соціокультурних особливостей певних комунікативно обумовлених спільнот.

Детальним дослідженням механізмів семантичної деривації та процесу семантичної зміни значення слів займаються такі вчені, як: М. Бреаль, К. Райзинг, О. О. Потребня, Г. Пауль, Ф. де Соссюр, Г. Стерн, В. Вундт, Ч. Пірс, Д. Морель, І. В. Арнольд, В. І. Кодухов, І. Р. Гальперін, В. М. Кухаренко, Н. П. Тропіна, А. А. Залізняка та інші. Діалектичну систему мови розглядають: П. Традгіл, В. М. Жирмунський, В. Д. Аракін, Д. Крістал, А. Еліс, М. Уейклін, Дж. Ноулз та інші. Темою діалектів також цікавились українські вчені, серед яких: К. В. Вуколова, П. Ю. Гриценко, Ю. М. Демків, Б. В. Кобилянський, Д. О. Козлітін, О. І. Лужаниця та інші. Дослідженням діалектів української мови приділяють увагу: Л. Г. Верба, Д. І. Ганич, І. С. Олійник, А. В. Ковбасюк, Н. П. Шеремета, А. А. Москаленко.

Актуальність роботи полягає в необхідності дослідження механізмів семантичної деривації у діалектах, які є базою та джерелом поповнення лексичного складу літературної мови. Оскільки, відомо, що стандартна мова

здебільшого розвивається за рахунок запозичень з периферійних форм існування мови, діалектів зокрема.

Наукова новизна полягає в визначенні найбільш актуальних та продуктивних моделей семантичної деривації в англійських діалектах сучасності, на матеріалі нортумбрійського діалекту, який незважаючи на вплив часу та мовної політики, залишається активною формою комунікації північного сходу Англії та є частиною регіональної ідентичності її мешканців.

Об'єктом дослідження виступають лексичні одиниці нортумбрійського діалекту, які зазнали семантичних змін з XIX – XXI століття.

Предметом дослідження є семантична деривація як засіб поповнення словникового складу нортумбрійського діалекту.

Метою роботи є виявлення, систематизація та опис механізмів семантичної деривації в нортумбрійському діалекті, визначення найбільш продуктивних моделей семантичних змін в словниковому складі нортумбрійського діалекту протягом XIX – XXI століття.

Здійснення поставленої мети передбачає рішення наступних **завдань**:

- 1) розкрити сутність поняття «семантична деривація»;
- 2) описати механізми та типи семантичної деривації;
- 3) виявити особливість розвитку лексичної системи діалектів у порівнянні з літературною мовою;
- 4) порівняти лексичні одиниці нортумбрійського діалекту XIX – XXI століття та виявити семантичні зміни, що відбулися в складі нортумбрійського діалекту за 240 років;
- 5) виявити найпродуктивніші типи семантичної деривації, які притаманні лексичній системі нортумбрійського діалекту сучасності;

Матеріалом дослідження стали 126 діалектизмів, які змінили свою семантику в період між XIX – XXI століттям, відібраних з двох томів словника нортумбрійського діалекту [Heslop 1893–1894], [Heslop 1892] та електронних джерел XXI століття: [NW], [NLS] та [Northumbriana].

Методи дослідження. Проведене дослідження було здійснено на основі таких методів та прийомів, як: метод суцільної вибірки, зіставний метод, компонентний аналіз, метод аналізу словникових дефініцій та математичний метод обчислення кількісних результатів.

Практична значущість дослідження зумовлена тим, що отримані результати дослідження можуть бути використані на курсах з англійської мови, а також низки теоретичних курсів: лексикологія, історія англійської мови, діалектологія, етнологія тощо.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаної літератури.

У вступі запропоновано загальну інформацію про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подається загальні відомості про семантичну деривацію, як лінгвістичну дисципліну. Звертається увага на поняття «семантична деривація», розглядається основна класифікація механізмів семантичної деривації.

Другий розділ розглядає основні відомості про англійські діалекти, аналізуються класифікації діалектів та історія їх розвитку.

Третій розділ ґрунтується на власному аналізі лексичних одиниць нортумбрійського діалекту, як результату процесу семантичної деривації.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 51, кількість використаних джерел 69.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

1.1 Місце семантичної деривації в словотворі

Теорії значення слова завжди приділялась особлива увага, незважаючи на те, що сам термін «семантична деривація» з'явився порівняно нещодавно. Якщо розглядати семантичну деривацію в більш широкому значенні, то проблеми, пов'язані з багатозначністю слів та змінами значення, привертати увагу дослідників ще до нашої ери (темою цікавилися китайські та індійські вчені). Проблему походження та розвитку значення слів вивчали античні вчені в рамках філософської теорії іменування, також увага приділялась особливостям формування значення слів.

Першим етапом формування семасіології, як окремої науки про вивчення галузі значення слова, вважають 1839 рік. Карл Райзинг у публікації «Лекції з латинського мовознавства» акцентує увагу на необхідності виокремлення науки, предметом, якої є дослідження розвитку значення слів. Сфері наукових досліджень надається назва «семасіологія». На думку інших учених, оформлення семасіології, як особливого розділу мовознавства розпочинається в 1897 році, коли М. Бреаль публікує свою працю "*Essai de Sémantique*", в якій пропонує назву «семантика». Термін «семантика» кращий, оскільки слово «семасіологія» багатозначне, і багатозначність слова може спричинити непорозуміння. Семантика називається також смисловою стороною слів, висловів та наукою, що їх вивчає. Основною ідеєю є дослідження закономірностей виникнення та розвитку значень слів [цит. за: Арнольд 1959, с. 23].

Наприкінці XIX століття та на початку XX століття увага науковці зосереджується на лексичній стороні значенні слова. Формування значення слова є однією з основоположних проблем не лише у сфері семантики, але й у мовознавстві взагалі. У цей момент розвитку науки, пропонуються різні класифікації семантичних змін слова (Г. Пауль, Д. Н. Ушаков та інші). Наявні класифікації поділяються на декілька видів. Першими, з яких є логічні класифікації, що базуються на розгляді зміни обсягу поняття, що міститься в слові. Генетичні, які є результатом причин зміни значення та психологічні, основний критерієм, яких є типи асоціацій [цит. за: Арнольд 1959, с. 24].

Значний вплив на розвиток поняття семантичної деривації має В. фон Гумбольдт. У роботах В. фон Гумбольдта присутня ідея, щодо характеру мови, що стосується її не статичності через постійний розвиток та прагнення відповідати тим ідеям, які за її допомогою виражаються. Крім цього, науковцю належить ідея, щодо творчого характеру мови. За своїми властивостями мова одночасно статичний об'єкт і водночас змінний. Тож головною формою в, якій існує мова є постійний розвиток [цит. за: Кочерган 2010, с. 47].

Питаннями семантики в XIX столітті займаються інші відомі вчені. Серед них О. О. Потебня, який робить значний внесок до глибшого розуміння природи семантичної деривації. У книзі «Думка та мова» вчений висловлює ідею, щодо взаємодії мови та мислення. Мислення розвивається та вдосконалюється в тісному зв'язку з мовою, вони є невіддільною частиною одного феномену. Закономірності розвитку включають у себе семантичний характер та однією з найважливіших закономірностей є постійне змінення значення, тобто зміщення знаків у самому слові. О. О. Потебня розробляє теорію «внутрішньої форми слова». На думку О. О. Потребні, вона являє собою «найближче етимологічне значення слова», «ставлення змісту думки до свідомості», «центр образу, одна з його ознак, що переважає всі інші» [Потебня 1989, с. 200]. Саме за допомогою теорії мотиваційно-образної

основи найменування, мовознавці намагаються пояснити появу нових значень та їх розуміння мовцями.

Крім О. О. Потребні, В. Вундт також займається проблемою зміни значення слова та «внутрішньою формою слова». В. Вундт розглядає внутрішню форму слова, як психологічний процес, який має вплив на зовнішню форму мовлення. Метою дослідження внутрішньої форми слова є розгляд ключового елементу мови, тобто його змісту. Головною ціллю науковець вважає, розуміння загальних причини та умов появи семантичних змін. Семантичну деривацію В. Вундт пов'язує із психологічними механізмами асоціацій. Найближчим фактором зміни значення слова є прості асоціації [цит. за: Кочерган 2010, с. 58].

Важливим етапом у вивченні семантичної деривації є публікація в 1880 році роботи Г. Пауля «Принципи історії мови». У праці Пауль розглядає загальні закономірності зміни значення слів і чинники, що впливають на процеси. У роботі присутні основні типи змін, що класифікуються залежно від логічних відносин між старим та новим значенням. Г. Пауль виділяє наступні види семантичних змін: метафора, метонімія, звуження значення, розширення значення.

Г. Пауль пояснює феномен семантичної деривації, як зміну змісту впродовж процесів говоріння, думки та слухання. Саме після частого повторення цих складників мовлення, до змісту слова невідмінно додається щось нове. У результаті відбувається послаблення чи посилення вже наявних елементів, поява нових та усунення відносин між асоціаціями [цит. за: Арнольд 1959, с. 24].

Н. В. Крушевський також розглядає проблему семантичної деривації. Він першим досліджує асоціативні відносини та описує причини появи цих відносин. Н. В. Крушевський поділяє асоціативні відносини на дві категорії, а саме згідно подібності та суміжності. Важливо зазначити, що асоціації суміжності визнаються найважливішим механізмом у формуванні значення

слів. Сам Н. В. Крушевський вважає, що асоціативні відносини залежать насамперед від частотності їх появи в мові [Крушевський 1883, с. 148].

Важливо згадати Ф. де Соссюра, у контексті проблеми змінення значення. Завдяки йому в мовознавстві з'являється поняття «синхронія». Науковець вважає, що синхронія вивчає мову в конкретний час та в конкретному стані. Також заслугою мовознавця є поняття «діахронія», котра інтерпретується, як вивчення змін у мові впродовж її історичного розвитку. Щодо особливостей мовних явищ, Ф. де Соссюр також акцентує увагу на протиріччі між незмінністю і мінливістю знака. Слово може використовуватися мовцями, лише в тому випадку, якщо воно незмінне, проте, протиріччя полягає в тому, що за своєю природою мовний знак не може залишатися без змін [Ф. де Соссюр 1999, с. 46].

Семантична деривація пов'язана з баченням мови, як живого організму, який постійно змінюється. Подана ідея, частково формується мовознавцем Д. Н. Ушаковим. Він вважає, що різні мовні зміни пояснюються впливом психологічних та фізичних факторів. Д. Н. Ушаков зазначає, що зміна значення слова залежить від психологічних чинників, у той час, як зміна фонетичної структури слова пов'язана насамперед із фізичними факторами. Зміни на, які впливали психологічні фактори мовознавець називає змінами за «асоціацією» [Ушаков 1925, с. 56].

Поняття «деривація» пропонується Є. Куриловичем, який поділяє її на лексичну та синтаксичну деривацію. На думку науковця, ці два процеси мають різні функції. Наприклад, метою лексичної деривації є перетворення лексичного значення вихідної одиниці. Синтаксична деривація націлена на перетворення синтаксичних функцій слова. Сам процес складається зі створення результативної одиниці і встановлення певних дериваційних відносин. Потрібно зазначити, що семантична деривація репрезентується, як процес розвитку в слові семантичних похідних значень, семантичних конотацій, у результаті, чого відбувається поява семантичного синкретизму [Курилович 1962, с. 57].

У середині ХХ століття продовжується розгляд факторів появи семантичних змін. У цей період пропонуються нові класифікації механізмів семантичної деривації за чинниками появи семантичних змін. Низка мовознавців, виділяють позамовні та мовні причини семантичної деривації. Вони працюють зі змінами, викликаними мовними факторами, які спираються на смислову та знакову частину слова. Вагомий внесок у класифікацію вносить Г. Стерн. Вчений пропонує класифікацію згідно з мовними факторами появи семантичної деривації, а саме:

1. Скорочення – утворення нового значення за допомогою усічення словосполучення.
2. Субституція – зміна значення через зміни в референтах, зміни знань про референтів або зміною оцінки референтів.
3. Аналогія – набуття словом нового значення за аналогією з будь-яким іншим словом.
4. Номінація – перенесення назви згідно з подібності між різними класами референтів, використання власних назв для позначення відкриттів, предметів одягу, для позначення людей;
5. Переміщення – перенесення метонімічного характеру на підставі суміжності.
6. Регулярне перенесення – спонтанне перенесення найменування з одного референта на інший [цит. за: Кочерган 2010, с. 56].

Проаналізувавши етапи дослідження явища семантична деривація можна зробити висновок, що впродовж своєї історії семантична деривація повільно розвивається та займає своє місце в словотворі завдяки роботам, таких науковців як: Ф. де Соссюр, Ч. Пірс, Г. Фреге, О. О. Потебня, В. Вундт, та інші. Спочатку предметом дослідження мовознавців виступає семантика, яка крок за кроком утверджувалась, як окрема галузь мовознавства. Основні відомості про семантику формуються лінгвістом Ф. де Соссюром та філософом Ч. Пірсом.

Наприкінці XIX та на початку XXI століття увага науковців зосереджується на особливостях формування значення слова (В. Вундт, В. фон Гумбольдт, О. О. Потебня та інші). Виникають перші розробки класифікацій засобів семантичної деривації (Г. Пауль) та розглядаються чинники появи семантичних змін у слові (Н. В. Крушевський, Д. Н. Ушаков). Також у 30-х роках XX століття зміна значення слова здобуває назву «семантична деривація», сформована лінгвістом Є. Куриловичем. В середині XX століття науковці продовжують розглядати фактори появи семантичної деривації та працювати з їх класифікаціями. У XX столітті знання, щодо семантичної деривації та семантики загалом, поступово систематизуються та упорядковуються. Завдяки цим процесам науковці приділяли увагу більш вузьким питанням. Визначились основні проблеми, зокрема, й у дослідженнях розвитку значення

1.2 Механізми семантичної деривації

Словниковий склад мови, а в особливості лексично семантична система, мають тенденції до постійної зміни всередині своєї структури. Головною метою семантичного способу словотвору є утворення, не лише нових слів, але й переосмислення вже наявних значень, на відміну від морфологічного способу словотвору. Тому, семантичний спосіб збагачення лексики охоплює правила появи нових значень і правила утворення нових слів. Головним із факторів зміни семантики слова є постійне його використання. Як результат, слово, що щойно з'явилося уже має відмінності між словотвірним та лексичним значенням слова. Семантична деривація це насамперед поява нових значень від одного головного, тобто вихідного значення. Особливості процесу полягають у тому, що він відбувається

завдяки метафоричним та метонімічним моделям із явищами розширення та звуження значення [Шабалін 2007, с. 7].

В концепті пояснення факторів появи семантичної деривації, мовознавці звертають увагу на явище двоєдності мови та мовленнєвої діяльності. Тобто чинником, що впливає на здатність слова змінювати значення слів виступає реакція на позамовні зміни дійсності, що міститься в самому слові, починаючи з його появи. Крім цього, чинником появи семантичної деривації фігурує акт мовлення окремого мовця та вплив психоментальних, соціокультурних факторів, що спонукають індивіда вводити в мовлення знак вдруге у функції називання. На даному етапі зустрічається ще один термін, який має справу з результатами та процесами семантичної деривації, тобто вторинна номінація.

Семантична деривація або семантичний розвиток слова є одним із найпродуктивніших шляхів розвитку лексики та вдосконалення мови загалом. Проте сфера зміни значення слова пов'язана з важливою проблемою щодо труднощів класифікації типів семантичних змін. Важко встановити певні загальні закони для класифікації семантичних змін, але є можливість виокремити механізми. Найбільш відомою класифікацією є робота науковця Г. Пауля. Мовознавець виокремлює такі типи семантичних змін:

1. Звуження значення, або спеціалізація, як наслідок звуження обсягу та збагачення змісту поняття.
2. Розширення значення – розширення обсягу та спрощення змісту значення.
3. Перенесення значення за допомогою схожості, асоціативних зв'язків чи причинно-наслідкових відносин.
4. Інші випадки – гіпербола, літота, евфемізм, пейорація, амеліорація значення, та інші [цит. за: Арнольд 1959, с. 24].

Один з найпродуктивніших механізмів є метафоричне перенесення. Погляди щодо інтерпретації механізму розрізняються. За І. В. Арнольд

метафора – це приховане порівняння, яке відбувається за допомогою застосування номінації одного предмета до іншого й виокремлення важливої характеристики іншого предмета [Арнольд 2012 с. 82]. В. І Кодухов інтерпретує метафору, як перенесення або зміну значення за суміжністю понять. Бо саме мовець самостійно встановлює принципи, які вказують на внутрішню або ж зовнішню схожість концептів. [Кодухов 1987, с. 165]. Тобто однією з основоположних ознак метафори є саме перенесення назви за допомогою суміжності характеристик предметів.

Також на думку І. Р. Гальперіна, основою метафоричного перенесення є: схожість форми, схожість функцій, які виконує предмет, схожість за звучанням та схожість за асоціацій. Крім того, мові існують різні типи метафор, а саме мовна та літературна. Тобто метафори, які з'являються, лише в конкретному контексті. Мовні ж метафори з плином часу мають тенденцію до втрати свого переносного значення, завдяки чому переносне значення сприймається, як пряме [Гальперін 1977, с. 82].

Наступним продуктивним різновидом семантичної деривації, що сприяє формуванню вторинних значень є метонімічне перенесення. У лінгвістиці метонімія або ж метонімічне перенесення розглядається, як перенесення назви за суміжністю, асоціацією, що відбувається на основі зв'язку предметів у часі та просторі, дії та результаті [Кодухов 1987, с. 192]. Є деякі розбіжності в трактуваннях метонімії мовознавцями, так як кожен науковець виокремлює окремі характерні риси метонімічного перенесення. Наприклад, І. В. Арнольд звертає свою увагу на наявність асоціацій завдяки суміжності понять, що присутні у внутрішніх та зовнішніх зв'язках [Арнольд 2012, с. 84]. І. Р. Гальперіна вважає, що метонімія полягає в заміні поняття іншим, що ґрунтується на сильному враженні від предмета чи явища [Гальперін 1956, с. 103]. Отже метонімія це тип семантичних змін, в основі, якого лежить перенесення назви явища або предмета на основі існуючих асоціацій між предметами чи явищами.

Головним елементом метонімічного перенесення виступає існування

просторових, понятійних, синтагматичних та логічних відносин між різними категоріями, що належать дійсності й наявні в процесі відображення людською свідомістю [Кухаренко 1990, с. 300]. Існують п'ять головних чинників появи метонімічного перенесення. Насамперед це позначення предмета за допомогою перенесення властивостей матеріалу, з якого він був зроблений. Також позначення предмета за його частиною. Крім цього, важливим моментом є номінація людини за характеристиками, які вона має. Метонімія відбувається при позначенні великої кількості об'єктів назвою домінуючою за своїми ознаками предмета [Дорошенко, Дудик 1974, с. 130].

Факторами, не лише зміни значення, але й зменшення та збільшення обсягу значення є генералізація та специфікація значення. Причиною змін у значенні слова є частота його використання. Подальше вживання слова в різних умовах спілкування веде до збагачення семантичної структури слова чи окремих його значень. Відбуваються два кардинально різні семантичні процеси.

Розширення значення слова це елімінація конкретної семантичної ознаки, зорієнтованої на певний денотат, і витіснення її більш загальною ознакою, що дає змогу співвідносити слово з ширшим колом явищ. Розширення значення пов'язане з високим рівнем абстракції в новому значенні на відміну від раніше існуючого. Слова в мові з'являються, як імена для конкретного поняття або об'єкту й часто нове поняття, виявляється ширшим та більш узагальненим, ніж оригінал. Тож завдяки своєму потенціалу генералізація значення є одним із найпоширеніших особливостей в історії розвитку слів та мови загалом. Генералізація значення має місце, коли йдеться мова про зміну сфери використання слова. Оскільки розширення значення слова часто бере участь в термінології або професійній лексиці. Узагальнення лексичного значення є процесом, що відбувається одночасно зі змінами в семантичній структурі слова, або ж іншими словами зміна структури значення [Кодухов 1987, с. 191].

Засобом зміни об'єму лексичного значення слова є також специфікація. Згідно з В. І. Кодуховим, специфікація трактується, як зменшення обсягу поняття, тобто обмеження кількості предметів та явищ, як результат поява нового значення слова [Кодухов 1987, с. 191]. Звуження слугує фактором втрати елементів, які насамперед окреслюють семантичну структуру лексеми. Специфікація значення може спричиняти повну втрату основним значенням семантичних елементів чи обмеження об'єму значення.

Крім основних видів зміни обсягу значення, існують другорядні, що містять якісні семантичні зміни, а саме покращення та погіршення значення. Погіршення значення це процес при, якому властивий слову емоційний відтінок настільки посилюється, що поглинає інші значення та стає центральним. Тобто відбувається погіршення емоційної оцінки концепту. Подібні випадки тісно пов'язані із соціальною оцінкою та з'являються у словах, що є назвами людей. Протилежним процесом зміни значення є посиленням позитивної емоційної оцінки, тобто поліпшення значення. Під час наведеного процесу слово з початковим негативним значенням, упродовж певного часу набуває позитивної номінації [Морозова 2010, с. 41].

Семантична деривація – це явище, завдяки якому слово й об'єкти реального світу чи процеси, з яким воно пов'язане, зазнають змін. Семантична деривація є процесом появи семантично похідних значень. Семантичній деривації приділяють увагу: Д. А. Морель, Н. П. Тропіна, А. А. Залізник, І. В. Арнольд, І. Р. Гальперін, В. А. Кухаренко та інші. Особливо важливими є дослідження науковця Г. Пауля, щодо класифікації механізмів семантичної деривації, яка не втратила актуальність до наших часів. Згідно із запропонованою класифікацією деривація має кілька напрямів змін, які визначають основні типи самої деривації.

Найпродуктивнішими учасниками розвитку значення в англійській мові є метафоричне та метонімічне перенесення. Метафора – поява у вже існуючій мовній одиниці нового поняття за допомогою суміжності явищ. Основним засобом метафори є опосередковане найменування. Та при

метонімізації відбувається перенесення назви шляхом існуючих асоціацій між предметами та явищами. Основою метонімії є відносини між однорідними й неоднорідними категоріями, наприклад предметами та його ознаками.

РОЗДІЛ 2 ДІАЛЕКТИ АНГЛІЇ У ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

2.1 Сутність та класифікація англійських діалектів

Діалекти – неподільна частина мови, що входить до складу англійської мови. Проте, думки вчених щодо трактування терміну “діалект” розходяться. Згідно з П. Традгілом, діалект – різновид мовного варіанту, який має відмінні риси порівняно з нормою змісту та використанням одиниць різних мовних рівнів [Трангіл 1999, с. 117]. Лінгвіст В. М. Жирмунський вважає, що діалект – це територіальне тимчасове або соціальне явище мови, що має відмінності у фонетичному, граматичному, лексичному складі та відрізняється семантичними характеристиками від стандарту мови [Жирмунський 1968, с. 146]. Кембриджський словник англійської мови надає таке поняття щодо діалекту: «Діалект – особлива форма мови, характерна для певного регіону чи соціальної групи» [CD]. Тобто однією з основних характеристик діалекту є різноманітність та відмінність від норми мовлення, завдяки елементам сформованими впродовж свого розвитку.

Існування діалектів у сучасному вигляді, є результатом багатовікової історії англійської мови та становлення її, як мови міжнародного спілкування. Завдяки вивченню історії мови, науковці встановити ареали використання діалектів та характерні риси кожного з них. Тож історія

англійської мови ділиться на три основні періоди, а саме: давньоанглійський, середньоанглійський, новоанглійський [Аракін 2003, с. 16].

У давньоанглійський період становлення англійської народності, на території Британії формуються місцеві діалекти. Нортумбрійський, основою якого був діалект англів. Мерсійський діалект, що має у своєму складі елементи діалектів англів та саксів. Усекський діалект утворений на території південної Англії. Кентський діалект, основою, якого слугує племінний діалект ютів [Залеська 1984, с. 19]. Незважаючи на те, що діалекти мають між собою відмінних риси, (звукові, граматичні та лексичні складники), існує ціла низка характеристик, що дають змогу науковцям вважати діалекти окремими елементами однієї сформованої мови.

Відмінною рисою давньоанглійських діалектів є рунічне письмо, яке з VI століття, тобто появи християнства, змінюється на латину. В цей період добре відомі твори написані на нортумбрійському діалекті, серед яких: переклад Євангелія, гімн монаха Кедмона та інші. До того ж, згадки мерсійського діалекту знаходять в таких творах, як: церковні гімни, переклад псалтиря та інші. Кентський діалект згадується у творах: давні грамоти та переклад псалмів. І наостанок усекський діалект має такі письмові пам'ятки, як: «Англосаксонська хроніка» та переклад «Всесвітньої історії». Усекський діалект має перевагу над іншими діалектами, через існування значної кількості письмових пам'яток [Льїш 1968, с. 175].

Середньоанглійський період починається з завоювання Британських островів скандинавами, що стає важливою військовою та політичною подією в житті Англії. Після набігів наприкінці IX століття, скандинави осідають на території Англії на півночі від Темзи. Війна впливає на долю англійської мови, бо діалекти скандинавів та англійців мають схожість у фонетичному та граматичному плані, через тісний зв'язок мов, англійські та скандинавські діалекти змішуються. Значний вплив процес злиття англійських та скандинавських діалектів має на лексику [Залеська 1984, с. 20].

В 1066 році відбувається нормандське завоювання. Наслідком політичної події стає окупація головних посад країни норманами та вплив французької мови всі сфери життя англійців. Характерною ознакою появи феодалізму на території Британії є роз'єднаність у політичному та економічному плані. Результатом феодальної епохи є розвиток територіального говору, наявного в межах середньовічного маєтку-держави [Смирницький 2008, с. 33]. В епоху після норманського завоювання і далі існують та розвиваються діалекти, що були присутні й у давньоанглійський період. Нортумбрійський діалект здобуває назву (*Northern*), мерсійський (*Midland*), уссекський із кентським (*Southern*) [Льїш 1968, с. 180].

Нортумбрійський діалект стає основою для північного, шотландського та інших діалектів. Шотландський діалект має риси нортумбрійського діалекту й займає територію на півночі від річки Твід. Під час XIV – XV століття шотландський діалект трансформується в шотландську мову, як наслідок, становлення літературної мови Шотландії. Важливими творами, шотландського діалекту є: поема «Брюс» Джона Барбера, любовна поема «Книга короля». Північний діалект, у якому за основу беруться середні та південні говори розповсюджується на півночі від річки Хамбер до кордону шотландського діалекту. Північний діалект представлений такими творами, як: поема “*Cursor Mundi*” релігійна поема «Докори сумління», містерія “*Towneley Plays*” та інші [Аракін 2003, с. 18]. Мерсійський діалект вбирає в себе характерні риси центральних діалектів, що розповсюджені на півночі від річки Темзи до гирла річки Хамбер. Мідлендські діалекти розгалужуються на менші діалекти, а саме східні та західні. І наостанок Південний діалект представлений південно-західним, кентським діалектом [Ярцева 1985, с. 10].

Завдяки своєму географічному положенню в Лондоні в XIII столітті зароджується лондонський діалект, в процесі становлення Лондона столицею Англії. З ростом торгівлі головною метою є формування зрозумілої для всіх державної мови. Тож лондонський діалект, лягає в основу національної

англійської мови й є поєднанням східно-центральної діалектів, кентського та південно-західного діалекту. Період появи діалекту окреслюється другою половиною XII століття та першою половиною XIII століття [Залесська 1984, с. 21–25].

У новоанглійський період лондонська літературна мова починає витісняти інші діалекти з ареалу свого існування і різниця між нормою в письмі та народно розмовною мовою поступово зникає. Основною причиною цього явища є зміна соціального становища, тобто майже повне зникнення феодалізму та поява капіталізму. Оскільки капіталізм вимагає більш тісний зв'язок з усіма районами країни, задля успішного економічного розвитку й єдинства мови для всіх членів суспільства, носії англійських діалектів починають вживати норму мови. Процес є поступовим, повільним та незакінчений до сьогодні. Однак, незважаючи та стрімку стандартизацію мови, діалекти продовжують своє існування в сільській місцевості, як спадок від епохи феодалізму [Смирницький 2008, с. 35–40]. Під час вищенаведених процесів лондонський діалект не залишається статичним – він вбирає у себе форми, слова та інші елементи мови з місцевих діалектів. Саме тому потрібно зрозуміти, що сучасна національна мова не просто продовження лондонського діалекту, а збірний образ різних діалектів.

Шляхом вивчення історії діалектів вчені виокремили певні класифікації. Одним із варіантів класифікації є поділ діалектів на три класи, а саме: територіальні, соціальні та професійні. Подана класифікація присутня в роботах вченого М. Уейкліна та має високу частоту використання поміж лінгвістів. Насамперед, вона стосується вікових особливостей носіїв діалекту. [Wakelin 1999, с. 4]. У роботах В. Ярцевої присутня дещо змінена класифікація. Науковець виділяє, лише територіальні та соціальні діалекти, які включають у себе професійні. Бо територіальні діалекти являються насамперед варіацією мови, яка використовується на певній території. У той час, як соціальний діалект – мова конкретних соціальних груп, що включає професійну мову [Ярцева 2002, с. 133].

Д. Крістал звертає увагу на два підвиди територіальних діалектів, а саме: міські (*urban dialects*) та сільські (*rural dialects*) [Crystal 1994, с. 101]. На думку науковця, міські діалекти не обмежуються великими містами, але й на ряду з агломераціями поширюються на сусідні невеликі міста, і шляхом комунікацій розширюють свій вплив на околиці міст. Через міграції працівників, усе більше людей спілкуються «ввічливою» формою англійської». Завдяки цьому процесу виникає конкуренція між загальнодержавними та місцевими нормами, що призводить до соціального розшарування міського мовлення. Сільські ж діалекти, тобто *rural dialects*, зберігають риси, які в інших місцях стають архаїчними. [Crystal 1994, с.101].

П. Традгіл виокремлює класифікацію діалектів, що ґрунтується на часовому принципі. Науковець розмежовує традиційні (*traditional dialects*) і сучасні (*mainstream dialects*). Традиційні діалекти більш поширені в сільській місцевості й деяких містах, представниками діалекту вважають літніх людей. Традиційні діалекти максимально намагаються зберегти мовні особливості запозичені від минулих поколінь, які значно відрізняються від літературної форми мови. Сучасні діалекти представляють змінні діалектні форми шляхом поєднання стандартних та нестандартних англійських діалектів [Trudgill 1994, с. 17].

Існує класифікація за сферою використання діалекту та за характеристиками носіїв діалекту. Згідно з функціональним критерієм науковець П. Трангіл виокремлює (*Standard English*), що використовується у сфері офіційного спілкування та «діалект» який існує в неоформальному спілкуванні. П. Трангіл стверджує, що стандартний варіант англійської мови не є ні мовою, ні стилем, ні акцентом, ні регістром, ні низкою правил. Тож стандартним варіантом вважається саме соціальний діалект, яким насамперед є найважливішим елементом соціальної, інтелектуальної та культурної сфери англосовних країн [Trudgill 1999, с. 118].

Якщо брати до уваги індивідуальні характеристики, розрізняють наступні діалекти: *upper class dialects* та *non-upper class dialects*. Перший зі

згаданих діалектів має тенденцію до використання у вищих прошарках суспільства й другий тип діалектів з'являється в мовленні представників нижчого прошарку суспільства. Крім того, соціальний чинник є невід'ємною частиною територіальних діалектів. Оскільки, є традиція вважати, що носіями територіальних діалектів є люди освічені та представники високої верстви суспільства. Також соціальний фактор прослідковується у віковій категорії користувачів діалектів [Лужаниця 2005, с. 144].

Серед вчених немає єдиної думки, щодо певної класифікації територіальних діалектів. Оскільки зона використання конкретного діалекту непостійна. Однією з основних труднощів, у процесі виокремлення певної класифікації, є мовний стандарт, який має вплив на фонетичний та лексичний склад діалектів. За А. Елісом діалекти Великобританії умовно поділяються на такі мовні групи:

1. Північні діалекти (Нортумберленд, північний Дарем, південний Дарем, північний Ланкашир та інші).
2. Середні діалекти (Лінкольншир, південний схід Ланкашира, Південь Ріббла та інші).
3. Східні діалекти (Кембриджшир, Ратленд, північно-східна та центральна частина Нортгемптонширу, Бедфордшир та інші).
4. Західні діалекти (західна та південна частина Шропшира, Херфоршир).
5. Південні діалекти (Уилтшир, Дорсетшир, північна та східна частина графства Сомерсетшир та інші).
6. Діалекти Шотландії (Шетландські та Оркнейські острови, Кейтнес, Нейрн, Елджин, Бенфф, Абердін та інші).
7. Діалекти Ірландії (Ольстер, Дублін, Вексфорд) [цит. за: Маковський 2005, с. 26–27].

Сучасна англійська мова є результатом багатовікового історичного розвитку мови. За допомогою розгляду історичного становлення англійської мови можна зробити висновок, що основоположні зміни в структурі мови відбуваються завдяки внутрішнім та зовнішнім впливам, зумовлених

історією англійського народу. Слід зазначити, що англійська мова на сучасному етапі не є остаточним варіантом мови. Оскільки, мова це живий організм, який пристосовується під потреби мовців. Діалекти є невід'ємною частиною мови, адже навіть літературна мова представлена багатьма дослідниками, як соціальний діалект, що склався на основі Лондонського діалекту. Істотно те, що діалекти є нерегулярним та непостійним явищем та потребують неперервного дослідження, опису їх лексичної, граматичної, фонетичної структури. Праці по різних аспектах вивчення англійських діалектів наявні в працях вчених: П. Традгілл, М. Уэйклін, Г. Уайльд, Д. Крістал, А. Еліс, Дж. Ноулз та інші.

2.2 Шляхи та способи поповнення лексичної системи англійських діалектів

Шляхи поповнення словника нортумбрійського діалекту збігаються з загальноприйнятою тенденцією розвитку англійської літературної мови, незважаючи на деякі відмінні елементи в граматичній, фонетичній та лексичній структурі мови. Відповідно, для діалектів та англійської мови в цілому характерні такі способи поповнення словникового складу, як: словотвір, семантична деривація та запозичення. Важливо зазначити, що семантична деривація була розглянута в попередніх пунктах роботи, в яких йшла мова про становлення семантичної деривації, як розділу мовознавства та про особливості функціонування основних механізмів цього процесу. Тож на поданому етапі об'єктом розгляду є словотвір та запозичення, що є основними компонентами внутрішнього способу поповнення словникового складу мови.

Почнемо з характерних елементів словотвору. Сам термін «словотвір» має два центральних значення. Перше значення виражає постійний процес

утворення слів у мові та розглядається, як розділ науки, що вивчає процес творення нових одиниць. Предметом розгляду словотвору є процес утворення нових слів та засобів, а саме: суфікси, префікси. Найважливішим різновидом словотвору є морфологічний спосіб, у якому нові лексичні одиниці утворюються шляхом поєднання морфем. Тобто новоутворене слово під час процесу набуває нову комбінацію вже існуючих у мові компонентів. Найпродуктивнішими морфологічними способами є афіксальний спосіб словотвору, що полягає в додаванні афіксів до кореня або основи слова. Словотвірна основа новоутвореного слова передбачає наявність трьох основних компонентів, такі, як: корінь або основа, афікс та модель, завдяки якій відбувається приєднання афікса до основи.

Сучасна англійська мова представлена двома способами афіксального словотворення, а саме: префіксація і суфіксація. Як елемент афіксації суфіксація полягає в приєднанні суфіксів до коренів та основ. Під час приєднання суфікса до слова він «переносе» утворене слово в іншу частину мови. Отже, основною класифікацією елементів суфіксації є поділ за частинами мови. У поданій класифікації виокремлюють такі види суфіксів: суфікси іменників (наприклад, *-age*, *-ance/-en-ce*), суфікси прикметників (наприклад, *-able/-ible*), суфікси числівників (наприклад, *-teen*, *-ty*) та суфікси дієслів (наприклад, *-ate*, *-er*) [Арнольд 2012, с. 121–123].

Інший спосіб афіксального типу словотвору – префіксація. Під префіксом ми розуміємо частину мови, яка впродовж свого розвитку здобуває абстрактне значення та займає місце перед словотвірною основою водночас, змінюючи її значення. У сучасній англійській мові словотвірні префікси поділяються згідно з походженням. Виділяють власне англійські та запозичені префікси. Продуктивні англійські префікси представлені такими афіксами: *after-*, *be-*, *by-*. До запозичених префіксів належать такі, як: *a-*, *ab-*, *ad-* [Ільїна 2012, с. 20–21].

Типом утворення слів є словоскладання. За допомогою поданого типу словотвору нові лексичні одиниці утворюються шляхом поєднання двох чи

більше основ. Словоскладання є одним із трьох найпродуктивніших типів словотвору в англійській мові, до двох інших відносяться конверсія та афіксація. Незважаючи на те, що складних слів небагато, на відміну від похідних або кореневих, проте вони є однією з найтиповіших особливостей структури англійського слова.

Традиційно виділяють три типи утворення слова, а саме: нейтральні, морфологічні та синтаксичні. Нейтральні сполуки включають у себе процес складання, який реалізується без сполучних елементів. Морфологічні сполуки представлені словами, які мають дві складні основи з'єднані за допомогою голосного або приголосного. Синтаксичні сполуки представлені словами, які утворились із сегментів мови, зберігаючи у своїй структурі численні сліди синтагматичних зв'язків типів мовлення: артиклі, прийменники, прислівники [Шамаєва 2010, с. 22–25].

Останнім продуктивним типом словотвору є конверсія. Слова які утворюються шляхом конверсії повністю збігаються з вихідною формою у фонетичному та графічному плані. Слід додати, що слова характеризуються певним ступенем подібності за лексичним значенням. Незважаючи на спільні риси, слова належать до різних частин мови та відрізняються граматичним значенням, словозмінною парадигмою та синтаксичними функціями в реченні. Найбільш характерні та найбільш дослідженими конверсивними парами є: іменник-дієслово та дієслово-іменник [Арнольд 2012, с. 136].

Словоскладання – це продуктивний спосіб словотвору, за допомогою поєднання двох або більше основ [Арнольд 2012, с. 107]. В процесі утворюється просте за своєю структурою слово, оскільки частини слів, що поєднуються не є морфемами (наприклад, *smaze* < *smoke* + *haze*). Слово, яке утворилося шляхом поданого типу словотвору є простим за своєю структурою, бо морфеми в складі відсутні. Телескопія характерне явище для сленгу, професійних жаргонів та інших елементів мовлення. [Золотарева 2011, с. 92].

Скорочення це зменшення певної кількості фонем або морфем у словах та словосполученнях, без зміни їх лексико-граматичного значення. Результатом процесу є поява нової номінативної одиниці або ж варіанту вихідної одиниці. У сучасному англійському словотворі виділяють три основні типи скорочення, такі як: усічені слова (*phone – telephone*), ініціальні аббревіатури (*USA the United States of America*) та телескопізми (*Telecast Television + Broadcast*) [Льїна 2012, с. 45–47]. Надані три типи мають важливе місце в сучасній англійській мові та є досить продуктивними способами словотвору.

Стосовно зовнішніх ресурсів поповнення словника англійської мови, виділяють запозичення. Запозичення є одним із найважливіших шляхів поповнення лексичного складу англійської мови. Крім цього, є невід’ємним елементом мови, що служить ресурсом для нових коренів, словотвірних елементів та точних термінів. Існує значна кількість запозичених елементів в англійській мові, хоча точно підрахувати майже неможливо, через неперервне збільшення кількості елементів й через властивий для англійської мови процес асиміляції [Гарбовський 2007, с. 22].

Існує значна кількість класифікацій запозичень, що були запропоновані на різних етапах розробки лінгвістичних вчень. Основним є поділ за джерелами запозичення, до якого входять латинські, французькі та скандинавські запозичення. Оскільки століттями Англія має різноманітні контакти з багатьма країнами, існують інтенсивні мовні контакти, як наслідок змішаний характер лексичного складу англійської мови.

Латинські запозичення мають два етапи розвитку в англійській мові. Перший етап (до 800 року) належить до часів, коли племена англів, саксів, ютів та фризів, ще до переселення на Британські острови, мають торгові та військові контакти з римлянами. Наприклад, *port* – лат. *portus* порт. Поданий шар запозиченої лексики був повністю асимільований та склав основний словниковий фонд англійської мови. Другий етап пов’язаний із поширенням

християнства. До запозичень належать релігійні терміни, наприклад: *altar* – лат. *altare*. [Арнольд 2012, с. 235].

Французькі запозичення з'являються в англійській мові під час Норманського завоювання Англії і особливо посилюють вплив під час правління короля Едуарда в першій половині XI століття. Результатом Нормандського завоювання стає підвищення впливу французької мови на словниковий склад англійської. На думку вченого Л. Сміта, вплив норманського завоювання Англії був настільки значним, що повністю змінив всю англійську мову [цит. за: Секірін 1964, с. 42]. Основною причиною появи багатьох запозичень вчені вбачають у тогочасному пануванні Норманів у політичній сфері Англії. Іншою причиною розповсюдження французької є зміна політичних умов, що стають наслідком завоювання Англії Норманами та не сприяють збереженню чи розвитку англійської писемності та літературної лексики.

Французькі запозичення поділяються за сферою діяльності, до якої вони належать. Спостерігалися зміни лексичного складу в термінології адміністративно – державного управління (наприклад, *administer, state*). Крім цього, відбувається розширення військової термінології (наприклад, *army, navy*). Французький вплив проявляється у сфері юридичної термінології (наприклад, *assizes, coroner*). Термінологія пов'язана з професіями та ремеслами поповнилася такими словами: *baker, fisherman, miller, shepherd, shoemaker* тощо [Секірін 1964, с. 122].

Останнім з основних ресурсів запозичень є скандинавська мова. Вплив скандинавських мов пов'язаний із завоюванням Англії скандинавами впродовж IX – XI століття. Через схожий рівень суспільно-економічного та культурного розвитку мов, з'являються слова, що позначають вже існуючі предмети та явища. Оскільки, англійська та скандинавські мови входять до спільної німецької групи мов, це дає змогу мовцям розуміти мови один одного. У словниковий склад англійської мови, насамперед увійшли такі частини мови, як: іменники, дієслова та прикметники. Розподіл їх на

тематичні групи важко через велику різноманітність лексичних одиниць: *fellow, anger, fit, hap, hit, leg* та інші [Смитринський 1956, с. 246].

Англійська мова, як і інші мови знаходиться в постійній зміні та динаміці. Словниковий склад не лише мови, але й таких її характерних елементів, як діалекти не є статичним. Оскільки в середині системи діалектів відбуваються постійні зміни та поповнення новими словами, за допомогою вищезгаданих чинників зміни лексичного складу мови. В першу чергу, мінливий стан мови залежить від таких шляхів поповнення словника, як: семантична деривація, словотворення та запозичення.

В попередніх пунктах було з'ясовано роль семантичної деривації в процесі поповнення лексичної системи діалектів, як домінантного елементу англійської мови. Крім теоретичного опрацювання теми, аналіз процесу семантичної деривації буде продовжено на фактичному матеріалі (слова нортумбрійського діалекту), задля виокремлення особливостей процесу всередині діалектних систем.

В поданому пункті за допомогою аналізу теоретичного матеріалу з'ясували, що найпродуктивнішим елементом внутрішнього способу поповнення словникового складу діалектів, в тому числі й нортумбрійського діалекту, є словотвір. Важливо, що найпоширенішими засобами словотвору в сучасній англійській мові є суфіксальний та префіксальний спосіб. Другий засіб кількісного поповнення – запозичення слів. Запозичення лексики є наслідком взаємодії народів в економічних, політичних, наукових та культурних сферах. Найчастіше запозичені слова потрапляють у мову, як засіб номінації нових речей та раніше невідомих понять. Запозичені слова можуть також бути синонімами для вже відомих предметів і явищ, як це було у випадку зі скандинавськими запозиченнями. Основними джерелами збагачення словникового складу є мови германської (німецька, голландська, скандинавська мова) та романської (латина, французька) групи.

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ НОРТУМБРІЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

3.1 Метафоричне перенесення

Метафора – це приховане порівняння, що відбувається шляхом використання номінації одного предмета щодо іншого й окреслення важливої характеристики предмета. Метафоричне перенесення є одним із найбільш продуктивних способів формування вторинних найменувань в англійській мові, проте в поданому аналізі одиниць нортумбрійського діалекту не відрізняється високим ступенем використання та складає 6 проаналізованих одиниць. Основою ж самого процесу метафоричного перенесення назви є стереотипи, сприйняття, що є притаманним для діалектичного словника різних народностей (наприклад, асоціації, порівняння).

Грунтуючись на матеріалі викладеному в попередніх розділах було розглянуто процес зміни значення слова за допомогою метафоризації. Приклади метафоризації словникового складу нортумбрійського діалекту аналізуються згідно з подібністю початкового та вихідного значення: схожість за формою, схожість за способом дії, схожість за враженнями, асоціаціями та схожість за фізичними характеристиками. Метафоричне перенесення представлено наступними словами: *kist*, *gob*, *sprag*, *fettle*, *bail* та *faff*. Розглянемо їх більш детально.

Першим етапом аналізу є метафоризація шляхом подібності форм предметів. Поданий тип асоціацій не є актуальним та не відрізняється значною вживаністю в лексичному складі нортумбрійського діалекту. Як результат, у дослідженні описується 1 одиниця процесу. Лексема *kist* або *cist* в словнику О. Хеслопа в значенні “*a box or chest*” [Heslop 1893–1894, с. 426].

У варіанті наявному в лексиконі носіїв нортумбрійського діалекту, у наш час використовується, як: “*a mouth*” [NLS]. Мотивувальною ознакою метафоризації є форма об’єктів, а саме “*a box*”, “*a mouth*”. Оскільки обидва запропоновані предмета мають таку ознаку, як отвір, що є ключовим елементом форми предмета.

Наступним знайденим типом є метафоризація, за подібністю способу дії. Основа появи процесу метафоризації слова є асоціативна діяльність мовців щодо функціональних особливостей початкового значення з вихідним. Порівняно з переднім типом ознак, пов’язаними із зовнішньою характеристик об’єктів, схожість дії є більш продуктивною та налічує дві розглянуті одиниці упродовж загального аналізу процесу метафоризації. Слово “*gob – the mouth*” [Heslop 1893–1894, с. 331], на сучасному етапі розвитку нортумбрійського діалекту отримало інше трактування, а саме : “*bragging speech or insolence*” [NLS]. Потрібно зазначити, що в даному прикладі відбулася метафоризація за схожістю дії, що виконують суб’єкти. Тобто в першому прикладі предмет має таку характерну властивість, як відтворення звуків, що є невід’ємною складовою *bragging speech* та *insolence*.

Слово *fettle* зі значенням: “*to put in order, to sharpen or repair tools, to get ready*” [Heslop 1892, с. 281]. А також з більш сучасним значенням: “*repair, health or mood or to sort out*” [NW]. У прикладі присутнє метафоричне перенесення назви шляхом подібності виконуваної дії “*to repair tools, to put in order*” щодо “*repair, health or mood*”. Схожість дії присутня в такій спільній характеристиці, як покращення певного стану, що стосується, як “*repair tools*”, так і “*repair, health or mood*”. Спостерігається сприйняття об’єктів навколишньої дійсності, що ґрунтується на переосмисленні базових понять людського досвіду. У нашому випадку йдеться мова про переосмислення дії ремонтування знарядь та розвинення значення, що стосується покращення здоров’я та емоційного стану людини.

Процес метафоризація за подібністю фізичних характеристик. Незважаючи на незначну ступінь використання, займає своє місце в

словниковому складі діалекту та приймає участь у семантичному розвитку значень. Поява поданого типу метафоризації пов'язана з оціночною діяльністю мовців щодо фізичних властивостей суб'єкту та розвиток, поява вихідного значення. Слово *sprag*, що у своєму первинному значенні трактується, як : “*lively, active, ingenious*” [Heslop 1893–1894, с. 680]. Вторинне значення змінило певні компоненти у своїй структурі та перетворилось на: “*a young salmon or cod*” [NW]. Завдяки аналізу, спостерігається розвиток вторинного значення за рахунок подібності поведінки риби “*salmon*”, на певному етапі свого розвитку. Тобто відомо, що тварини на етапі “*young*” володіють такими ознаками, як: “*lively, active, ingenious*”. Тож можна стверджувати, що відбувається ототожнення способу поведінки тварини (тобто фізичних властивостей) з прикметниками, які її характеризують.

Метафоричне перенесення назви за схожістю асоціацій та вражень, що ґрунтується на емоційній складовій розвитку значення та є достатньо продуктивним фактором творення нових значень. Це говорить про особливість когнітивної діяльності мовців, основу якої складають емоції та враження від певної реалії. Наприклад, лексема *bail* або *bale* у своєму першому значенні має: “*a signal of alarm, a bon-fire*” [Heslop 1892, с. 30]. Та на сучасному етапі розвитку нортумбрійського діалекту розвинуло таке значення, як: “*evil*” [Northumbriana]. Відомо, що гучні звуки викликають у людей негативні емоції та особливо різко сприймаються звуки, що сигналізують про небезпеку, як у випадку з “*a signal of alarm*”. Завдяки розгляду другого компоненту значення “*a bon-fire*”, можна стверджувати, що мова йдеться саме про сигнал тривоги пов'язаний із пожежею, що викликає негативну емоцію (страх). Подібна реакція існує і на слово “*evil*”. Тобто в прикладі йдеться мова саме про зміну значення, завдяки схожості за враженнями від концепту.

Слово “*faff – fallow land*” [Heslop 1892, с. 272] описане у словнику О. Хеслопа та має вихідне значення, а саме: “*to procrastinate*” [NW]. Елемент

первинного значення “*a fallow land*” має певний негативний відтінок, бо в значенні йдеться мова саме про нераціональне використання землі. У вихідному значенні спостерігаються схожа оцінка дії, так як “*to procrastinate*” виражає марну трату часу та неробство, що також не є, раціональним використанням людського потенціалу.

Аналіз мовного матеріалу показує, що метафоричне перенесення не має високого ступеня продуктивності в словниковому складі нортумбрійського діалекту. Однак спостерігається явища метафоричної транспозиції, які базуються на переносі найменування одного предмета на інший за подібністю, а саме: схожість за формою (1 одиниця), схожість за асоціацією та враженням (2 одиниці), схожість за способом дії (2 одиниці) та схожість за фізичними характеристиками (1 одиниця). Завдяки дослідженню було виявлено, що найбільшу частоту використання має суміжність за способом дії, асоціаціями та враженнями. Та найменш розповсюдженим типом є схожість за фізичними характеристиками та формою. Можливе виокремлення певних характерних елементів когнітивного процесу носіїв нортумбрійського діалекту, що базуються насамперед на асоціативних зв'язках згідно з емоційною складовою значення та особливостях функціонування предметів, як головних елементів зміни значення.

3.2 Метонімічне перенесення

Метонімія – перенесення назви шляхом суміжності або асоціації, основою якої є зв'язок об'єктів, у часі, просторі, дії та результаті. Лінгвістична метонімія є продуктивним механізмом семантичної деривації англійської мови. Проте у випадку з нортумбрійським діалектом є найменш розповсюдженим механізмом зміни значення серед інших засобів. Було виокремлено два чинника появи метонімічного перенесення, а саме:

позначення за властивістю матеріалу та визначення предмету за його частиною. Метонімічне перенесення представлено наступними словами: *cree* та *nappu*. Продовжимо з розглядом запропонованих лексичних одиниць.

Перший тип метонімічному перенесення це позначення об'єкту за властивостями матеріалу, з якого він виготовлений. Лексема *cree* зі значенням: “*to crush, to husk wheat or barley in preparing it for boiling as fromerty*” [Heslop 1892, с. 197], з вихідним значенням: “*a hut or a shed*” [Northumbriana]. У первинному значенні мова йдеться про дію, що виконується над таким матеріалом, як “*wheat*” або “*barley*”, що є головними компонентами значення. Водночас слово розвинуло значення та перетворилося на “*a hut or a shed*”. *Wheat* або *barley* є елементами побудов, особливо коли йдеться мова про “*hut*” та “*shed*”. Тобто наявне перенесення назви за суміжністю, що здійснюється на основі постійного зв'язку предмету та матеріалу, що займає одне з головних місць у його структурі.

Другим виокремленим типом метонімії є перенесення назви на основі визначення предмету за його частиною. Лексична одиниця “*nappu – having a nap on or a frothy surface*” [Heslop 1893–1894, с. 493]. У більш пізньому варіанті слова зустрічається у значенні: “*fine ale*” [NW]. Оскільки одним з елементів значення є слова “*frothy surface*”, стосовно слова “*ale*”. Відбувається перенесення назви шляхом суміжності предмета та його частини. Бо “*frothy surface*” є одним з основних характерних елементів, що відрізняють *ale* від інших алкогольних напоїв.

У ході дослідження було детально проаналізовано випадки метонімії в словниковому складі нортумбрійського діалекту на різних етапах його розвитку. Знайдені типи метонімічного перенесення мають однаковий ступінь використання. У роботі було проаналізовано рівну кількість прикладів: перенесення назви за властивістю матеріалу (1 одиниця) та перенесення назви предмету за його частиною (1 одиниця). Як відомо, метонімія узагальнює ситуацію, актуалізує в ній основне й тим самим спрощує її до одного елемента. Вона заощаджує мовні засоби, залишаючи

лише ключові елементи, та замінює деталі головним. Загальнозрозуміле пропускається, а інформаційно важливе підкреслюється. Через подані вище властивості можна зрозуміти, що невисока ступінь використання метафори на новітньому етапі розвитку нортумбрійського діалекту пов'язана з продуктивністю генералізації, що виконує в певній мірі схожі функції, та бере на себе роль узагальнення та є дещо простішим процесом у когнітивному аспекті, порівняно з метонімічним перенесення назви.

3.3 Звуження значення

Наступним типом семантичної деривації є звуженням обсягу значення. Специфікація ґрунтується на обмеженні обсягу поняття, у результаті чого виникає нове значення слова. У випадку з нортумбрійським діалектом процес специфікації є одним із найпродуктивніших механізмів семантичної деривації. Особливо, що стосується перенесення слова до спеціальної сфери використання. У дослідженні специфікації, як особливого механізму поповнення словника нортумбрійського діалекту, виокремлено два типи процесу. Приклади специфікації поділяються на слова утворені шляхом пропуску певного атрибуту та слова, що перейшли із загальної сфери використання до спеціальної. Загальна кількість розглянутих прикладів склала 17 лексем. Процес звуження значення представлено наступними словами: *half-nowt*, *cruck*, *skelp*, *keek*, *gaup*, *keel*, *hoy*, *kyel*, *marra*, *bit an'brat*, *dowly*, *skinch*, *tappy-lappy*, *breeks*, *gliff*, *cundy*, *femmer*. Розглянемо їх детальніше.

Звуження значення, що ґрунтується на зміні сфери використання слова, через певні історичні та економічні події зареєстровані впродовж періоду розвитку проаналізованих одиниць мови (приблизно початок XIX та включно до початку XXI століття). Одним з основних факторів появи

процесу специфікації в словнику нортумбрійського діалекту є розквіт економіки, тобто поява нових галузей виробництва. Тож існувала потреба в назвах для нових реалій. Задля точнішого розуміння процесу звуження значення слова буде наведено декілька прикладів.

Лексема *half-nowt* в словнику нортумбрійського діалекту присутня в значенні: “*little or nothing*” [Heslop 1893–1894, с. 356]. У вихідному значенні має наступне трактування: “*half-price*” [NLS]. В початковій формі є загальне окреслення певної кількості предметів або осіб. Проте більш сучасний варіант слова отримує елемент уточнення (а саме гроші) та стає терміном в галузі торгівлі. В прикладі має місце процес специфікації шляхом перенесення слова в конкретну сферу використання,

Слово *cruck* має таке значення: “*a crook, a hook, the hinge of a gate*” [Heslop 1892, с. 204]. На сучасному етапі існування діалекту наявне трактування: “*shepherd’s crook*” [NW]. У цьому випадку спостерігається зникнення таких елементів значення, як “*a hook*” та “*a ginge of gate*”. Тож слово означає один конкретний предмет, а саме “*a crook*”. Крім пропуску певних атрибутів, у значенні уточнюється людина, що використовує предмет, якщо точніше професія “*a shepherd*”. Шляхом аналізу поданої мовної одиниці можна стверджувати про наявність процесу звуження значення слова завдяки зміні сфери використання слова *cruck*.

Слово: “*skelp – a sharp slap*” [Heslop 1893–1894, с. 647]. Сьогодні використовується в значенні: “*a sharp slap, cause a rapid movement. In mining, to use a pick in pulling down or hewing coal*” [NW]. Відбувається уточнення характерних елементів поданої дії “*to cause a rapid movement*” та уточнення сфери використання. У вторинному значенні присутні слова притаманні сфері гірничного видобування: “*a mining*”, “*a pick*” та слово “*a coal*”. Провівши аналіз слова *skelp*, тобто порівнявши початкове значення з вихідним, можна зробити висновок щодо наявності звуження значення у вихідній одиниці через зміну сфери її використання.

Другий тип процесу звуження значення слова це втрата атрибуту всередині значення в суспільній сфері використання. Основою даного процесу є зникнення з плином часу певних реалій, що раніше складали невід'ємну частину життя та були результатом сприйняття мовцями конкретної дійсності. Поданий тип специфікації має високий ступінь вживаності в сучасному варіанті нортумбрійського діалекту, що свідчить про значні зміни умов життя мовців, як результат зникнення необхідності в певних характеристиках та збереження лише актуальних сьогодні. Тож виникає необхідність аналізу цих мовних одиниць.

Слово *keek*, у більш ранньому варіанті має значення “*to look at, to peep, to pray*” [Heslop 1893–1894, с. 415] та в даний момент використовується в значенні: “*to look nose*” [NLS]. Спостерігається звуження значення слова *keek* шляхом втрати таких семантичних складників, як дієслова “*to peep*”, “*to pray*”. Крім позбавлення певних елементів, також специфікується основа значення, а саме “*to look at*”, що здобуває додаткову характеристику у вигляді прикметника “*nose*”. Це зменшує кількість контекстів, у яких може вживатися слово. Тож у поданому прикладі присутній саме процес звуження значення слова.

Лексична одиниця *gaup* з початковим значенням: “*to gape or stare*” [Heslop 1892, с. 319] в процесі конкретизації отримує наступне трактування: “*to stare vacantly*” [NW]. Крім позбавлення першого компоненту значення у вигляді слова “*to gape*”, присутнє уточнення заслишившогося елементу за допомогою прикметника “*vacantly*”, що звужує кількість контекстів в, яких може використовуватись слово.

Лексема *keel* зі значенням: “*a soft, red, ochraceous shale, used for marking sheep, and for making the large red pencils used by joiners*” [Heslop 1893–1894, с. 417], завдяки процесу специфікації утворила більш новий варіант слова: “*keel – red ochre (for marking sheep)*” [NW]. В прикладі наявне зникнення певних професій, як важливої частини суспільного життя. Спочатку слово мало два компоненти значення (для маркування овець та для

використання столярами). Проте, не є актуальним для професії “*a joiner*”, та на даний момент використовується лише у фермерській галузі. Крім пропуску такого елемента, як: застосування матеріалу, слово позбулося своїх власних характеристик. Наприклад, зникли такі елементи, як: структура “*soft*” та матеріал, із якого він зроблений “*a shale*”.

Слово *hou* у початковій формі існує в значенні: “*to throw, to heave up*” [Heslop 1893–1894, с. 391]. Вихідний варіант має наступне трактування: “*to throw*” [Northumbriana]. У своїй структурі слово втрачає такий компонент, як “*to heave up*”, без специфікації основного елемента. Тож на сучасному етапі розвитку нортумбрійського діалекту слово використовується стосовно одного типу дії, а саме “*to throw*”.

Слово *kyel* зі значенням: “*broth, kail*” [Heslop 1893–1894, с. 412] трансформується в “*broth*”. Наявна втрата елемента значення *kail* та продовження використання слова у вихідному значенні у вигляді “*broth*” [68]. Тобто відбувається втрата атрибуту та виокремлена головного компоненту, що є частиною нортумбрійського діалекту сьогодні.

Лексична одиниця *marra* або *marrow* з трактуванням у словнику нортумбрійського діалекта: “*a comrade, a close friend, a workfellow, one of a pair of things, an equal*” [Heslop 1893–1894, с. 467]. У процесі свого розвитку слово позбувається цілого ряду характеристик і отримує значення: “*a workmate, a friend*” [NW]. Спостерігається зникнення таких елементів значення, як: “*a comrade, one of a pair of things, an equal*”. Через певну архаїчність, як у прикладі за словом *a comrade*, та загальне прагнення до однозначності новий варіант став більш зосереджений на професійних відносинах (наприклад, “*a workmate*”). Відбувається загальна конкретизація значення.

Діалектизм *bit an'brat* в первинному значенні використовується, як: “*food and clothing*” [Heslop 1892, с. 59]. Проте похідний варіант значення перетворюється на “*food scraps*” [NW]. Відбувається опущення такого компоненту значення, як “*a clothing*”. Далі значення фокусується на

ключовому елементі “*food*” та додає додаткову характеристику у вигляді структури “*scraps*”. У результаті слово починає використовуватись стосовно певного типу їжі.

Слово *dowly* зі значенням: “*doleful, miserable, lonely, darksome, awe inspiring*” [Heslop 1892, с. 73] бере участь у процесі специфікації та формує вторинне значення у вигляді: “*miserable*” [NW]. Тож в процесі відбувається втрата значної кількості атрибутів, наприклад: “*lonely*”, “*awe*” “*darksome*”, та “*inspiring*”. Проте мовці виділяють основний компонент значення, а саме “*miserable*”. Відбувається конкретизація через втрату елементів, що на попередньому етапі складають основу значення.

Мовна одиниця *skinch*, що на більш ранньому етапі розвитку діалекту є вигук, проте має повноцінне значення, а саме: “*the cry for parley in a boys' game*” [Heslop 1893–1894, с. 649]. У більш сучасному трактуванні слово трансформується в “*truce*” [NW]. Крім позбавлення емоційної складової значення, також змінюється сфера використання. Відтепер слово присутнє не лише в повсякденному спілкуванні, а й в спортивній термінології.

Слово: “*tappy-lappy – running blindly at top speed or rushing aimlessly and furiously*” [Heslop 1893–1894, с. 719]. Сучасний варіант має наступне трактування: “*running blindly at top-speed*” [NLS]. У результаті слово позбувається однієї з означуваних дій “*a rushing*” та характеристик дії “*aimlessly and furiously*”. У значенні залишається лише елемент, що був відокремлений носіями нортумбрійського діалекту, як основний тобто “*a running blindly at top speed*”, що продовжує своє існування, як частина значення

Слово *breeks* в більш ранньому словнику нортумбрійського діалекту наявне в значенні: “*trousers*” [Heslop 1892, с. 98] та зараз зустрічається в значенні: “*breeches*” [NLS]. У попередньому випадку слово означало будь-який вид одягу певної форми, у той час, як у вихідному варіанті слово отримує більш конкретизоване значення та починає означати конкретну модель одягу, з всіма властивими для неї характеристиками.

Мовна одиниця *gliff* в словнику О. Хеслопа функціонує в значенні: “*a glance*,” “*a glimpse*” [Heslop 1893–1894, с. 329]. На данному етапі розвитку діалекту має значення: “*gliff – a glimpse; seeing something unexpected*” [NW]. Тобто в процесі семантичної деривації відбувається усунення першого компоненту значення, а саме “*a glance*”. Далі спостерігаємо уточнення елемента “*a glimpse*”. В нашому випадку характеризується дія за допомогою такої частини значення: “*seeing something unexpected*”.

Лексична одиниця *cundy* зі значення: “*a drain, a sewer, a conduit*” [Heslop 1892, с. 210]. З вихідним значенням, що має трактування: “*street drain, drainage ditch*” [NW]. Відбувається процес специфікації шляхом опущення такого елемента значення, як “*a conduit*”. Крім втрати характеристик також присутня конкретизація одного з елементів значення. *Drain* отримало конкретне місце використання, тобто перетворюється на “*a street drain*”. Тож у поданому прикладі йдеться мова про звуження значення слова за рахунок опущення атрибуту та конкретизації залишившихся елементів.

Лексична одиниця “*femmer – weak, slight, frail, cranky, tender*” [Heslop 1892, с. 280], що з часом трансформувалась в “*femmer – fragile, weak*” [NW]. Шляхом розгляду прикладу можна стверджувати, що протягом певного періоду відбулась зміна значення, за допомогою пропуску таких атрибутів, як: “*slight*”, “*cranky*” та “*tender*”. Це говорить про віднесення слова до запропонованого вище типу специфікації значення.

У представленій науковій розвідці були детально розглянуті випадки специфікації значення слова в словнику нортумбрійського діалекту. Найбільш вживаним прикладом специфікації є опущення певного атрибуту значення, що надає змогу слову обмежувати область вживання лексичних одиниць. Проаналізувавши приклади можна сказати, що основну кількість опущених атрибутів в значенні займають архаїзми (“*a comrade*”, “*a conduit*”) та слова, що втратили свою значущість, як елементи повсякденного життя (“*a joiner*”). Мовна ситуація може пояснюватись прагненням носіїв

нортумбрійського діалекту до однозначності, ясності лексем, що є впливовим фактором зміни мовної картини носіїв. На другому місці за частотою вживаності є перенесення слова із ширшої сфери до окремої галузі використання. У такий спосіб, стає очевидним, що не було великої потреби в номінації нових концептів у галузях та цю функцію виконує літературна мова, що на період новітнього етапу розвитку нортумбрійського діалекту підвищила свій вплив по всій території Англії.

3.4 Розширення значення

Генералізація значення є кількісним механізмом семантичної деривації, що містить у собі зменшення обсягу значення та розширення сфери його використання. У процесі розгляду розширення значення слова, як одного з механізмів семантичної деривації, досліджено 12 прикладів. Аналіз матеріалу здійснюється за схожими критеріями порівняно зі специфікацією значення. Генералізація слова з вузько професійної лексики, генералізація слова із соціального вживання та генералізація в межах окремої галузі використання. Процес генералізації значення представлений наступними словами: *stob*, *bagie*, *mell*, *skep*, *staith*, *swape*, *gollup*, *keel*, *spelk*, *letch*, *crowdy*, *bullet*. Розглянемо їх більш детально.

Першим є процес генералізації шляхом переміщення слів із вузькоспеціальної сфери використання до сфери повсякденного спілкування. Особливість цього процесу полягає в спрощенні номінації предметів через багатозначність певного слова, що покращує розуміння мовцями певних концептів, що є частиною значення та мають певні спільні риси. Перехід слова з окремої галузі свідчить про популяризацію певних вузькоспеціальних сфер серед носіїв діалекту. Лексема *stob*, що наявна в словнику О. Хеслопа, в наступному значенні: “*a short post, a stump, a stake, a short upright fender*

placed on the kerb of a street to ward off vehicles from a footpath, or the same placed in a lane to prevent cart traffic” [Heslop 1893–1894, с. 694]. Завдяки нестатичному характеру мови та діалекту в цілому, слово впродовж свого розвитку здобуває більш узагальнююче значення, а саме: “*a short post, a stump, a stake*” [NW]. Спостерігається, що лексична одиниця не більше асоціюється з терміном дорожнього руху. Про попередню належність слова саме до цієї сфери вказують такі слова, як: “*a vehicle*”, “*a footpath*”, “*a traffic*”. Подібна концентрація запропонованих слів вказує на конкретну галузь. Із часом слово увійшло у вжиток у повсякденному спілкуванні носіїв нортумбрійського діалекту.

Слово *bagie*, що в словнику нортумбрійського діалекту існує в значенні: “*a Swede turnip*” [Heslop 1892, с. 30] та в більш пізньому варіанту трактується, як: “*turnip*” [NW]. Спостерігається розширення значення слова, саме за рахунок перенесення слова з наукової сфери. У першому трактуванні мова йдеться саме про галузь ботаніки, оскільки слово “*a turnip*” має уточнення видової характеристики “*Swede*”. Тож з часом цей елемент був відкинутий та слово *bagie* почало означати будь-який підвид рослини, незважаючи на додаткові характеристики.

Мовна одиниця “*mell – a mallet used by masons and carpenters*” [Heslop 1893–1894, с. 473]. Також існує вихідне значення: “*a big hammer or mallet*” [Northumbriana]. Відбувається перенесення слова зі спеціальної сфери використання в суспільне користування. Позаяк у початковому трактуванні присутні такі назви професій, як: “*a mason*” та “*a carpenter*”, що говорить про віднесення терміну до галузі будівництва. У розвинутому значенні відбувається розширення шляхом опущення вищезгаданих професій, як головних користувачів такого знаряддя праці, як *mell*. У кінцевому результаті залишається назва самого предмету “*a big hammer or a mallet*”.

Лексема *skep* або *skip* зі значенням: “*a basket of wicker work, rushes, or straw, used for carrying agricultural produce*” [Heslop 1893–1894, с. 648] та вторинним варіантом: “*a basket*” [NW]. За допомогою невеликого аналізу

початкового та вихідного значення слова, було виявлено перехід слова з вужчої галузі, пов'язаної з фермерством “*agricultural produce*”. Слово позбувається певних додаткових характеристик, що робить можливим використання зміненого значення в цілому ряді сфер. Від слова відняли такі елементи, як: наповнення “*hay*”, період “*a stormy weather*”, місце використання “*mountains*” та призначення “*sheep*”. Значення позбулось ряду додаткових специфічних елементів та почало означати “*a basket*” без уточнення цілей використання.

Третім типом процесу специфікації є конкретизація всередині вузькоспеціальної галузі. Що, пояснюється зміною процесу виробництва та потреба в назвах нових елементів. Даний процес має незначний ступінь використання в сучасному словнику нортумбрійського діалекту через невелику концентрацію вузькоспеціальних термінів. Лексична одиниця “*staith – an elevated platform at the waterside from which coals are shipped by a spout or*” [Heslop 1893–1894, с. 683]. Слово має сучасний варіант зі значенням: “*place for storing or loading coal*” [NW]. Присутнє розширення значення слова в галузі гірничого видобування. На зв'язок двох поданих значень із певною галуззю вказує таке слово, як “*coal*”. Також відсутня специфікація щодо форми місця зберігання вугілля “*an elevated platform*” та конкретного місцезнаходження побудови “*the waterside*”. Тож подані характеристики перестають бути ключовими та слово означає будь-яке місце для зберігання сировини та подальшого її транспортування.

Лексема *swape* в словнику О. Хеслопа наявна в значенні: “*the long oar formerly used at the stern of a keel on the Tyne. The keel was rowed by a single oar at the bow, which was worked by two “bullies” and the “peedee” usually upon the port side of the vessel*” [Heslop 1893–1894, с. 709]. Зараз використовується, як: “*long oar at the stern of a keelboat used both as a rudder and a means of propulsion*” [NLS]. У вихідному значенні відсутня конкретизація способу використання даного предмета та уточнення, щодо посад, що ним користуються, тобто “*bullies*” та “*peedee*”. Важливим опущенням є

територія, на якій використовувався “*a swape*”, а саме “*Tyne*”. Проте термін не перестав бути частиною галузі судноплавства, через збереження головних елементів, а саме: “*an oar*”, “*a stern*” та “*a keelboat*”. Тому можна говорити про розширення значення слова всередині галузі судноплавства.

Останнім типом генералізації, у словнику нортумбрійського діалекту, є розширення слова в складі розмовно-повсякденного спілкування. Що свідчить про неактуальність певних реалій, а саме зникнення із повсякденного життя предметів, явищ або дій. Поданий процес має найбільшу ступінь використання в мові носіїв діалекту через особливість запропонованої сфери. Слово “*gollup – to sup hastily and noisily*” [Heslop 1893–1894, с. 333], що шляхом розвитку значення слова перетворилось на: “*eat quickly*” [NW]. Генералізація відбулась через усунення певних другорядних характеристик. Наприклад, у вихідному значенні відсутня вказівка на гучність виконуваної дії “*noisily*”. Важливим уточненням у початковому варіанті слова є вказівка на час прийому їжі, що виражається за допомогою дієслова “*to sup*”. В результаті розширення відбулась трансформація значення в будь-який процес вживання їжі, лише з уточненням про швидкість виконуваної дії.

Лексема “*keel – a large cargo-carrying boat*” [Heslop 1893–1894, с. 416]. У сучасному словнику слово існує в значенні: “*a boat*” [NLS]. Присутній процес генералізації через опущення певних характеристик та, як результат витіснення її більш загальною ознакою, що дає змогу співвідносити слово із ширшим колом явищ. В початковому варіанті лексеми були присутні уточнення щодо розміру човна “*large*” та його призначення “*a cargo-carrying*”. Тож залишилось, лише слово “*a boat*”, що присутнє у процесі номінації будь-якого плавучого засобу пересування незалежно від його функцій.

Слово *spelk* зі значенням: “*a small splinter*” в процесі генералізації слова формує наступний варіант: “*splinter*”. Значення позбавляється конкретизуючого елемента, яким є прикметник “*small*”. У вторинному

значенні немає характеристика розміру предмету, як результат слово використовується в більшій кількості контекстів.

Лексична одиниця *letch* зі значенням: “*a long, narrow swamp in which water moves slowly among rushes*” [Heslop 1893–1894, с. 448], присутня в словнику О. Хеслопа та використовується в повсякденному спілкуванні носіями нортумбрійського діалекту зі значенням: “*small stream or bog*” [NW]. Наявний процес розширення слова всередині соціальної сфери використання діалектизму через збільшення кількості явищ та опущення таких характеристик, як довжина предмету “*long*”, його форма “*narrow*” та особливості рідини наявної в структурі “*water moves slowly among rushes*”.

Діалектизм “*crowdy – a Northumberland dish, made by filling a basin with oatmeal, and then pouring in boiling water*” [Heslop 1892, с. 203]. Та більш сучасний варіант зі значенням: “*porridge*” [NLS]. В початковому варіанті присутнє більш конкретизоване значення, завдяки опису процесу приготування страви “*a filling a basin with oatmeal ma a pouring in boiling water*”. У вихідному значенні слова також є специфікація щодо певного інгредієнту, з якого вона зроблена “*oatmeal*”, що унеможлиблює примінення назви *crowdy* до інших схожих за своїми характеристиками страв. Завдяки ролі процесу генералізації в розвитку слова, з’явилося узагальнене значення, а саме “*porridge*”, що включає в себе страву з будь-яких зернових чи бобових інгредієнтів.

Мовна одиниця *bullet* в початковому значенні існує, як: “*a round sweetmeat*”. Однак сучасний варіант завдяки процесу розширення значення виглядає наступним чином: “*sweets*”. У вторинному значенні опускається специфікація слова *bullet*, як певного виду солодоців, разом зі всіма притаманними йому характеристиками. В результаті розвивається загальна значення, що означає будь-який тип солодких продуктів.

У представленій науковій розвідці були детально розглянуті наслідки процесу розширення значення слова. У роботі було представлено 10 одиниць поданого процесу. Найбільший вплив на словниковий склад діалекту мають

такі процеси як: генералізація слова з вузько професійної лексики (4 одиниці) та генералізація слова із соціального вживання (6 одиниць). Останнє місце за вживаністю має розширення всередині вузькоспеціальної галузі (2 одиниці). Дослідження мовного матеріалу засвідчує, що носії нортумбрійського діалекту не мають потреби в запозиченні термінів окремої сфери, задля задоволення потреби в номінації концептів присутніх у загальноновживаній лексиці. Тим не менш, із процесом соціального розвитку, суспільство потребує більш узагальнені значення всередині сфери повсякденного спілкування, про що говорить висока ефективність генералізації в поданому типі зміни значення слова.

3.5 Погіршення та покращення значення

Амеліорація та пейорація значення є другорядними типами семантичного розвитку значення слова. Основою амеліорації є покращення значення та набуття словом позитивних характеристик. Водночас пейорація бере участь у протилежному процесі. Пейорація, як механізм семантичної деривації має більший ступінь використання порівняно з погіршенням значення. Так, як відрізняється частота вживання результатів амеліорації в словнику нортумбрійського діалекту. Вибірка прикладів процесу покращення значення складає 4 одиниць, порівняно з пейорацією, що налічує 6 одиниць. Погіршення значення представлено наступними словами: *teem*, *hadaway*, *hoot crack*, *freckless*, *limmer*. Розглянемо їх детальніше.

Лексична одиниця: “*teem – to become filled to overflowing*” [Heslop 1893–1894, с. 722]. та вторинним значенням: “*to pour out, to empty*” [Northumbriana]. У поданому прикладі йдеться мова про конотативну перебудову слова, так як лексема починає означати абсолютно протилежні явища. Перше значення має позитивну характеристику й друге має

негативну. У суспільній свідомості наповнення великою кількістю рідини має позитивну оцінку. У другому значенні знову ж спостерігається протилежна ситуація з уявленням мовців, щодо негативної характеристики дії (відсутність певної рідини).

Слово *hadaway* зі значенням “*an equivalent to begone*” [Heslop 1893–1894, с. 352]. В процесі розвитку діалекту та англійської мови в цілому, з’являється дещо інше значення, а саме: “*to go away*” [NW]. У результаті оціночної діяльності носіїв діалекту розвивається погіршення номінація порівняно з попередньою, бо первинне значення асоціюється із початком дії, що є позитивною моделлю поведінки людини. Проте у вторинному значенні відбувається практично протилежний процес пов’язаний із відсутністю дії.

Слово “*hoot – an expression of impatience*” [Heslop 1893–1894, с. 385], з сучасним варіантом: “*an exclamation of disbelief*” [NW]. Незважаючи на те, що в початковій формі слово має деякі негативні характеристики за рахунок елемента “*an impatience*”. Вихідне значення має дещо гірший контекст, основою, якого є “*a disbelief*”. Оскільки слово виражає втрату мотивації до виконання певної дії та містить у собі достатньо сильні емоції (наприклад, сум та відчай). Слова, у значенні яких міститься елемент, що стосується негативних емоцій, є результатом процесу пейорації значення.

Лексема *crack* у більш ранньому варіанті існує в значенні: “*a light talk, conversation, boasting*” [Heslop 1892, с. 193]. Вторинне значення має значення: “*chatter, banter*” [NLS]. Початкове значення містить цілий ряд слів з різними емоційними забарвлення. Наприклад, “*a light talk*” має позитивну конотацію, як позитивна складова повсякденного життя. Водночас “*a conversation*” є нейтральним за значенням та використовується у будь-якій сфері спілкування. *Boasting*, що має в певній мірі негативний відтінок. Однак усе значення разом не є результатом пейорації. Проте, в основі вихідного значення є завдання шкоди людині через розповсюдження неправдивої інформації та, як результат дискредитації певної особи. Як відомо слова, що

означають неприйнятну поведінку, у свідомості мовців певних мов чи діалектів, отримують негативну оцінку та є результатами пейорації значення.

Слово “*freckless – one without resource*” [Heslop 1892, с. 305], що з плином часу перетворюється на “*annoying, stupid*” [NLS]. Слово з початково нейтральною оцінкою набуває негативного значення. Оскільки завдяки процесу зміни значення, асоціюється з образом психологічного та інтелектуального стану, ґрунтуючись на необ’єктивній оцінці людини або тварини. Загальновідомо, значення, які виражають зневажливе ставлення до суб’єкту, не є морально прийнятними для суспільства та викликають осуд, шляхом чого слово отримує негативне значення.

Слово: “*limmer – supple, applied to a pliable rod treacherous*” [Heslop 1893–1894, с. 451]. Та значення сформоване у процесі розвитку діалекту: “*stupid or useless person*” [NW]. Початкове значення містить у собі головний елемент “*a rod*” й характеристики стосовно нього. Через віднесення терміну до сфери виробництва слово сприймається мовцями нейтрально. Проте вихідне значення ввібрало в себе елементи пов’язані з негативними характеристиками наданими людині. Якщо точніше, слова “*stupid*” та “*useless*”, як і в попередньому випадку відносяться до образи та негативного висвітлення певних моделей поведінки через суб’єктивне ставлення до людини. Оскільки подані слова не є прийнятним елементом повсякденного спілкування слово бере участь в процесі пейорації.

Другим типом якісних змін в процесі семантичної деривації є покращення значення слова або амеліорація, головною метою якої є покращення значення слова з початково нейтральним чи негативним значенням. Причиною існування процесу в нортумбрійському діалекті є збільшення кількості концептів, як результат потреба в їх номінації. Тобто слово починає називати предмет, що не несе в собі негативного забарвлення і лексична одиниця набуває коннотативних множників, що справляють приємне враження при передачі інформації. Покращення значення

представлено наступними словами: *geers*, *duds*, *halfers* та *mazer*. Перейдемо до їх аналізу діалектизмів.

Лексична одиниця “*geers – a staging, a set of shearlegs*” [Heslop 1893–1894, с. 321]. з розвинутим значенням: “*a wealth*” [NW]. Спостерігається в первинному варіанті наявність нейтрального значення слова *geers* основу, якого складає одна одиниця виробу чи неконкретна характеристика її кількості у вигляді слова “*a set*”. Відомо, що терміни притаманні науковим чи технічним сферам використання мови мають нейтральне емоційне забарвлення. Однак, в процесі покращення слова виникає значення: “*a wealth*”. Відомо, що запропонований концепт займає важливе місце в суспільній свідомості та свідчить про високий соціальний статус людини. Також у процесі глобалізації та розвитку економічної сфери слово “*a wealth*” отримує значний рівень актуальності в соціумі, що підтверджує теорію щодо присутності покращення значення в процесі розвитку слова *geers*.

Лексема: “*duds – clothes; applied generally to working clothes*” [Heslop 1892, с. 265]. У процесі розвитку промисловості та розповсюдження уніформи, потреба в першому значенні відпала й утворилось вторинне: “*smart clothes*” [NLS]. У початковій формі слово мало певний негативний відтінок, за рахунок сприйняття *duds*, як чогось брудного через використання одягу під час фізичних дій. Проте вторинне значення асоціюється із видом діяльності, пов’язаної з вищим шаром суспільства, за рахунок відсутності фізичної праці, як головного елемента заробітку. Шляхом зміни певних асоціативних зв’язків, слово увібрало в себе якісно вище значення.

Лексична одиниця “*halfers – a cry amongst children claiming half of anything that has been given or found*” [Heslop 1893–1894, с. 355] з розвинутим значенням: “*to divide in two*” [NW]. Поведінка дитини представлена в першому значенні складає неприємне враження, особливо щодо слова “*a cry*”. Оскільки слово сприяє вираженню таких емоцій, як: дратівливість та гнів. Проте слово з погіршеною конотацією у процесі розвитку отримує значенням “*to divide in two*”. Через відсутність характеристик дії та

лаконічність значення відбувається амеліорація, порівняно з раніше існуючим трактування слова “*halfers*”. Тобто слово з початково негативним значенням змінюється та отримує покращений варіант.

Слово *mazer* з початковим значенням: “*an eccentric person*” [Heslop 1893–1894, с. 470]. Всередині структури слова відбулась зміна, внаслідок чого виникає значення: “*mazer – amazing, unbelievable*” [NLS]. Оскільки, слово *eccentric* має негативне емоційне забарвлення (“*eccentric*” означає поведінку, що відрізняється від встановленої норми). Вихідний варіант вбирає лише елементи, що виражають найвищу ступінь здивування “*amazing*”, “*unbelievable*” та отримує позитивне емоційне забарвлення. Тобто в наведеному випадку спостерігається саме процес елевації вторинного значення.

У процесі дослідження були детально проаналізовані випадки якісних змін у структурі значення, що відбуваються за допомогою пейорації та амеліорації значення. Загалом було наведено 10 прикладів. Найбільшу частину прикладів складає процес погіршення значення (6 одиниць). Друге місце серед якісних механізмів семантичної деривації займає амеліорація (4 одиниці). Як демонструє наше дослідження, основою оціночної діяльності носіїв нортумбрійського діалекту є погіршення характеристик, людини, тварини або певного явища. Значення яке набуває пейоративних асоціацій, часто є яскравими ознаками соціальних змін. Тож слова з погіршеними характеристиками, могли утворитись, як відповідь на певні важливі соціальні події в житті носіїв нортумбрійського діалекту.

ВИСНОВКИ

Семантична деривація, тобто процес еволюції слова, включає в себе розвиток його семантичної структури, та є одним з найпродуктивніших шляхів поповнення, не лише нортумбрійського діалекту, але й лексичної системи будь-якої мови взагалі. Семантичний розвиток слова є наслідком взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на особливість формування лексико-семантичної системи мови. Семантична деривація виражає різноманітність здатності мови до розвитку за рахунок внутрішніх ресурсів мови, у процесі утворення нових лексичних одиниць.

Семантична деривація має декілька типів серед яких найпоширенішими є: метонімізацію, метафоризацію, специфікацію значення, генералізацію значення та інші випадки (пейорація, амеліорація значення тощо).

Діалекти є різновидом національної мови і мають спільність мовної матерії з літературною мовою на всіх мовних рівнях. Загальні лінгвістичні тенденції розвитку лексичної системи діалектів співпадають з національними. Тому, що діалекти та літературна мова генетично належить до спільної групи, вони мають схожі зі стандартним аналогом особливості розвитку лексичної системи. Незважаючи на те, що типи семантичної деривації у діалектах співпадають з тенденціями мовного розвитку національної мови у цілому, діалекти розвиваються природним шляхом, незалежно від мовної політики держави. Таким чином, діалекти вербалізують комунікативні та соціально вагомі реалії діалектного суспільства. Відмінності діалектів від нормативного варіанту мови проявляються переважно в частотності та продуктивності використання семантичної деривації.

Діалект є нерегульованим та нестандартизованим державною мовною політикою, тому він є прикладом невимушеного розвитку мови, яка не піддавалась кодифікації.

Аналіз та порівняння лексем в словниках нортумбрійського діалекту XIX – XXI століття показало, що семантична деривація у діалекті відбувається за допомогою: метафоризації, метонімізації, специфікації, генералізації, амеліорації та пейорації. За результатами аналізу було виявлено, що за частотністю семантична деривація розподілена на: звуження значення (36,1%), розширення значення (25,5%), погіршення значення (12,7%), метафоризація (12,7%), покращення значення (8,5%) та метонімізація (4,2%). Загальна кількість проаналізованих діалектизмів склала 47 одиниць.

Найбільш продуктивним механізмом семантичної деривації є специфікація значення, оскільки звуження значення слова займає 28% від усіх проаналізованих прикладів семантичної зміни значення у досліджуваному діалекті. У нортумбрійському діалекті існує велика кількість слів, які звужують своє значення, конкретизують його. Як показало наше дослідження, найпродуктивнішим типом є «втрата атрибуту слова», яке є одним з компонентів процесу конкретизації значення.

За частотою вживання виділяються слова, які переходять від загальної сфери спілкування до конкретної. Ця тенденція пояснюється прагненням носіїв нортумбрійського діалекту до однозначності, ясності лексем, яка впливає на наповненість словникового складу діалекту.

Друге місце за утворенням нових семантичних номінацій в словниковому складі нортумбрійського діалекту займає генералізація, яка полягає в зміні значення лексеми, унаслідок, якої слово, що називає предмети одного виду, поширюється, як найменування на всі види цього роду, тобто воно стає найменуванням відповідного класу. За результатами дослідження, генералізація є менш продуктивним механізмом творення значень у порівнянні зі специфікацією, проте займає одне з головних місць у процесі розвитку словникового складу діалекту. Генералізація має 25% від всього лексичного складу нортумбрійського діалекту. В процесі аналізу лексичних дефініцій нортумбрійського діалекту, було також знайдено випадки

розширення значення слів, наприклад: генералізація з вузько-професійної лексики до загальноживаної, генералізація слів запозичених з соціальних діалектів, а також генералізація слів в межах окремої галузі використання. За результатами дослідження, перше місце за продуктивністю вживання займає слова, які утворенні в результаті генералізації значення. Ці слова належать до сфери повсякденного спілкування, що означає відсутність у діалектоносіїв того часу потреби в запозиченні термінів вузькоспеціальної сфери використання.

Проте, далі йдуть такі типи, як: генералізація слів з вузько-професійної лексики та генералізація слів в межах окремої галузі використання

Перспективи подальшого дослідження полягають у дослідженні семантичних змін, які відбулися у лексичному складі інших англійських діалектів та у порівнянні виокремлених тенденцій. Отримані результати проведеного аналізу можуть бути використані у подальших дослідженнях семантичних змін у діалектах англійської мови задля теоретичного прогнозування подальшого розвитку літературної мови британського варіанту англійської мови у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка : учеб. пособ. Москва : Дрофа, 2001. 104–184 с.
2. Аракин В. Д. История английского языка : учебн. пособ. 2-е изд., Москва : Высш. шк., 1986. 24–50 с.
3. Беляевская Е. Г. Когнитивные основания изучения семантики слова. Москва : РАН ИНИОН, 1994. 87–110 с.
4. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 160 с.
5. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. Лексикология и лексикография. Москва : Наука, 1977. 162 с.
6. Вуколова К. В. Соціолінгвістична варіативність мовлення носіїв піттсбурзького діалекту : дис. ...канд. філол. наук : 10.04.08. Харків, 2017. 281 с.
7. Гаврикова О. М. Проблема співвідношення «мова-діалект» в англійській мові. Дніпропетровськ : Міжнародні відносини, 2018. 59 с.
8. Гальперин И. Р., Черкасская Е. Б. Лексикология английского языка. Москва : Иняз, 1977. 103–150 с.
9. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Наукова думка, 1985. 360 с.
10. Гриценко П. Ю. Діалектологія. Київ : Наукова думка. 2005. № 45. С. 216–242.
11. Гопштер Є. А. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Горлівка : ГДПШМ, 2005. 108 с.
12. Гриценко П. Ю. Діалектизм. Українська мова : енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.

13. Демків Ю. М. Англійська літературна мова та її територіальні діалекти : компаративний аналіз. *Вісник Дрогобицького університету. Серія : Молодий вчений*. Дрогобичі, 2017. № 4. С. 73–76.
14. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ : Вища школа, 1974. 130–200 с.
15. Жирмунский В. М. Проблема социальной дифференциации языка. Москва : Наука, 1968. 256 с.
16. Залеская Л. Д., Матвеева Д. А. Пособие по истории английского языка. Москва : Высшая школа, 1984. 19–50 с.
17. Ильиш Б. А. История английского языка : 4-е изд., Москва : Издательство иностранной литературы, 1958. 55–180 с.
18. Ильина А. Н, Кибасова С. Г. Словообразование в современном английском языке. Санкт Петербург : Изд-во СПбГУЭФ, 2012. 20–25 с.
19. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова. Київ : Радянська школа, 1960. 243 с.
20. Ковбасюк А. В. Семантичні діалектизми української мови : на матеріалі марамороських та буковинських говірок. *Слов'янська філологія*. Чернівці, 2000. Вип. 83. С. 151–166.
21. Кодухов В. И. Общее языкознание: учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1974. 165–200 с.
22. Козлітін Д. О. Загальнонаціональна англійська мова та її діалекти. Англійська мова. URL : <http://www.psych.kiev.ua> (дата звернення: 18.11.2022).
23. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : 2-ге вид., доп. Київ : 2008. 58–100 с.
24. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование. Москва : Наука, 1965. 78 с.
25. Курилович Е. Очерки по лингвистике : сборник статей. Москва : Издательство иностранной литературы, 1962. 57–105 с.

26. Кухаренко В. О. Практикум зі стилістики англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2000. 25–30 с.
27. Лужаниця О. І., Скороходова А. Г. Англійська діалектна писемність та традиція нелітературного написання. *Нова філологія*. 2012. № 54. С. 52–55.
28. Лужаниця О. І. Генеза міських діалектів північно-східної Англії : на матеріалі тайнсайдської англійської : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 11.05.05. Одеса, 2011. 21с.
29. Лужаниця О. І. Типи сучасних англійських діалектів. *Філологічні науки*. № 1. 2005. С. 144–147.
30. Маковский М. М. Английская диалектология. Москва : Высшая школа, 1980. 190 с.
31. Маковский М. М. Английские социальные диалекты. Москва : Высшая школа, 1982. 135 с.
32. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови : теорія і практика. Вінниця : Нова книга, 2007. 528 с.
33. Пауль Г. Принципы истории языка. Москва : Издательство иностранной литературы, 1960. 50 с.
34. Потебня А. А. Мысль и язык. Москва : Правда, 1989. 98–200 с.
35. Пирс Ч. С. Начала прагматизма. Санкт Петербург : Издательство иностранной литературы, 2000. 252 с.
36. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1956. 35–57 с.
37. Соссюр Ф. Труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1977–1978. 53–61 с.
38. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука, 1986. 143 с.
39. Ушаков, Д. Н. Краткое введение в науку о языке : 8-е изд., Москва : Работник просвещения, 1928. 56–73 с.

40. Шамаєва Ю. Ю. Лексикологія англійської мови: конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 22–25.
41. Шеремета Н. П. Українська діалектологія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Наукова думка, 2005. 124 с.
42. Baugh A. A History of the English Language. New York : Apple-ton-Century Company Incorporated, 1953. 447 p.
43. Beal J. Language and Region. London : Routledge, 2006. 117 p.
44. Bréal Michel. Essai de sémantique : science des significations. Paris : Hachette, 1897. 349 с.
45. Brook G. L. Varieties of English. London : Macmillan, 1973. 196 p.
46. Chambers J., Trudgill P. Dialectology. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 201 p.
47. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 489 p.
48. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 213 p.
49. Halliday M. Language as Social Semiotic : The Social Interpretation of Language and Meaning. London : Edward Arnold, 1978. 84–86 p.
50. Hughes A., Trudgill P., Watt D. English accents and dialects : An introduction to social and regional varieties of English in the British Isles. London : Hodder Education, 2012. 224 p.
51. Lyons J. Linguistic Semantics : An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 376 p.
52. Morris C. Foundations of the Theory of Signs. Cambridge : Cambridge University Press, 1938. 440 p.
53. Partridge E. The World of Words. London : Hamilton, 1948. 368 p.
54. Sweet H. A New English Grammar. Logical and Historical. Oxford : Oxford University Press 1940. 534 p.
55. Trudgill P. Dialects. London : Routledge, 1994. 70 p.
56. Trudgill, P. The Dialects of England. Oxford : Blackwell, 1990. 154p.

57. Trudgill P., Hughes A. English accents and dialects : An introduction to social and regional varieties of English in the British Isles. London : Arnold, 1996. 142 p.
58. Wakelin M. Discovering English Dialects. Colchester : Shire Publications, 1999. 64 p.
59. Wakelin M. English dialects: An introduction. London : The Athlone Press, 1972. 224 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

60. (CD) Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org> (accessed: 15.11.2022).
61. Heslop O. Notumberland Words : vol. 1. London : Oxford University Press, 1892. 309 с.
62. Heslop O. Notumberland Words : vol. 2. London : Oxford University Press, 1893-1894. 560 с.
63. (MWD) Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com> (accessed: 27.10.2022).
64. (NLS) Northumbrian language society. URL : <https://northumbrianlanguagesociety.co.uk/language/the-nls-words> (accessed: 29.10.2022).
65. (NW) Northumbrian words. URL : <https://northumbrianwords.com/glossary> (accessed: 10.11.2022).
66. Northumbriana. URL : <http://www.northumbriana.org.uk> (accessed: 16.10.2022).

SUMMARY

The presented paper is devoted to the study of the semantic characteristics of word formation in the Northumbrian dialect.

The object of research is the lexical units of the Northumbrian dialect, which have undergone semantic changes since the 19th - 21st centuries..

The main aim of the paper is a linguistic analysis of the lexical units of the dictionary of the Northumbrian dialect, derived in a semantic way. It determined the accomplishment of such objectives as:

- 1) reveal the essence of the concept of "semantic derivation";
- 2) reveal the peculiarity of the development of the lexical system of dialects in comparison with the literary language;
- 3) to identify the most productive types of semantic derivation that are inherent in the lexical system in the modern Northumbrian dialect;

Semantic derivation is the creation of new semes from one source word. The process of developing a new semantic meaning most often occurs with the help of metaphorical and metonymic transfer of meaning, concretization, generalization, pejoration and amelioration. Dialects share the mechanisms and trends of vocabulary development with the literary language, but also differ from it. In addition, it is generally known that the evolution of the literary language is usually due to the influence of marginal forms of language existence, which also include dialects. During the study of the semantic development of the lexical units of the Northumbrian dialect, productive ways of its development were discovered..

The scientific novelty consists in determining the most relevant and productive models of semantic derivation in modern English dialects, based on the material of the Northumbrian dialect, which, despite the influence of time and language policy, remains an active form of communication.

Key-words: *semantic derivation, mechanisms of semantic derivation, dialect, expansion of meaning, narrowing of meaning, metaphor, metonymy.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Ткачова Владислава Юріївна, студентка 2 курсу магістратури, форми навчання денне, факультету іноземної філології, спеціальність мова і література (англійська), освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адреса електронної пошти vtkachova66@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Семантична деривація як засіб розвитку лексичної системи діалектів» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Ткачова В. Ю. _____